

IGU INSTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE EDVARDA KARDELJA

YU, 61000 Ljubljana, Trg francoske revolucije 7, tel.213-458

URBANIZACIJA IN INDUSTRIALIZACIJA ALPSKEGA SVETA V SLOVENIJI

Ivo Piry, Peter Repolusk

Ljubljana, 1986

IGU INSTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE EDVARDA KARDELJA

YU, 61000 Ljubljana, Trg francoske revolucije 7, tel.213-458

URBANIZACIJA IN INDUSTRIALIZACIJA ALPSKEGA SVETA V SLOVENIJI

Nosilec:

Ivo Piry

Direktor IGU:

mag. Rado Genorio

Ljubljana, 1986

Avtorja teksta:

Ivo Piry

Peter Repolusk

Kartograf:

Janez Kovač

K A Z A L O

	Stran
1. Uvod	1
2. Teoretično izhodišče	2
3. Industrializacija v alpskem svetu Slovenije.....	5
4. Demografske značilnosti prebivalstva	9
4.1. Višinska razporeditev poselitve alpskega sveta v Sloveniji	9
4.2. Nekatera migracijska obeležja	15
4.3. Demografsko ostarevanje prebivalstva.....	22
4.4. Spreminjanje sestave gospodinjstev v procesu urbanizacije.....	28
5. Izgradnja stanovanj kot fizični element urbanizacije	38
5.1. Stanovanja za počitek in rekreacijo	43
6. Zaključek	45
6.1. Preobrazba sestave prebivalstva in gospodinj- stev v procesih urbanizacije	46
6.2. Nekaterne osnovne značilnosti urbanizacije v alpskem svetu Slovenije	49
Literatura	51

URBANIZACIJA IN INDUSTRIALIZACIJA V ALPSKEM SVETU SLOVENIJE

1. Uvod

Obsežno zasnovano raziskovanje, ki je zajelo devet občin slovenskega alpskega sveta - Tolmin, Jesenice, Radovljico, Tržič, Škofjo Loko, Kranj, Kamnik, Mozirje in Ravne na Koroškem - je bilo usmerjeno predvsem v analizo prostorskih in časovnih razsežnosti procesov industrializacije in urbanizacije ter njunih kvalitativnih in kvantitativnih značilnosti, pogojenih s specifično razgibanostjo reliefa v alpskem svetu Slovenije.

Urbanizacija in industrializacija sta medsebojno odvisna procesa, vendar v klasičnem smislu prva spremlja drugo, čeprav je možno tudi obratno zaporedje. Za oba procesa lahko rečemo, da predstavljata še vedno izredno pomembna dejavnika preobrazbe pokrajine z vidika regionalnega razvoja v SR Sloveniji. Posebno zanimiva je oblika in obseg teh procesov v specifičnem tipu pokrajine kot je alpski svet Slovenije

Osnovno izhodišče našega raziskovanja je bila opredelitev urbanizacije kot spleta različnih sprememb v fiziognomiji in strukturi pokrajine. Zato urbanizacije nismo omejili le na pojav in rast urbanih naselij v obravnavanem območju, ampak skušamo slediti širjenju urbanizacije v njenem najširšem pomenu, ki se nam odkriva v sestavi in dinamiki prebivalstva, spremembah funkcije naselij in drugih inovacijah v pokrajini, ki nam odkrivajo prisotnost vplivov industrializacije in urbanizacije.

2. Teoretično izhodišče

Korenine obeh procesov segajo v predvojno obdobje, vendar ju izraziteje zaznavamo šele v petdesetih letih, ko se je pričel skokovit gospodarski razvoj, ki je sprožil izredno naglo prostorsko in socialno preobrazbo v dotodaj pretežno podeželski pokrajini. V tistem času je bila v ospredju predvsem industrializacija, ki je povzročila dokaj naglo socioekonomsko preobrazbo prebivalstva, manj pa je vplivala na klasično urbanizacijo, to je rast mestnih naselij, ki navadno v večjem obsegu spremlja pojav industrije in novih delovnih mest. (D.Ogrin, 1967, s.14)

V procesu urbanizacije se torej poraja "urbana družba", ki nadvlada in vsrkava kmetijsko produkcijo. To je posledica "urbane revolucije" kot jo imenuje H.Lefebvre (1974) oziroma preobrazbe sodobne družbe, povezane z vprašanji rasti in industrializacije, ki se nadaljuje v prevlado urbane problematike.

Urbanizacija in njeni učinki v podeželski pokrajini so bili v bližnji preteklosti obravnavani ločeno, saj velik del avtorjev ni priznaval ugotavljanja stopnje urbaniziranosti na podlagi stopnje transformacije socioekonomske strukture prebivalstva manjših podeželskih naselij, in njene vidne podobe v spremenje ni fiziognomiji naselij, češ da je kljub inovacijam, značaj (fiziognomski) vasi ostal nespremenjen. (T.Klemenčič, 1970, s.3) Urbanizacijo na podlagi preslojenega kmečkega prebivalstva, ki bistveno ne posega v funkcionalno podobo naselja imenuje avtor "ruralna urbanizacija" nasprotno od pojmovanja "rurbanizacije" to je priseljevanja nekmečkega prebivalstva v podeželsko pokrajino oziroma kot navaja zgoraj citirani avtor je to pojav, pri katerem "se mesto izliva na deželo". V literaturi zasledimo tudi drugačno pojmovanje ruralne urbanizacije in sicer v primeru, ko zaradi stagnacije industrije na podeželju, prihaja do izselitev nekmečkega prebivalstva, vendar se proces deagrariacije nadaljuje in s tem ponovno zvišuje nivo urbanizacije. Takšno obliko imenuje J.Toth "pasivna urbanizacija" (1984, 115)

Navedene dileme so prisotne tudi v domačih raziskavah, ki sko rajda enotno utemeljujejo proučevanje urbanizacije podeželja kot sestavni del vprašanj urbanega razvoja. Kokoletova že 1969. leta ugotavljata, da se urbanizacija razvija na dva načina in sicer s porastom obstoječih urbanih centrov oziroma znatnejših centrov neagrarne zaposlitve ter z nastajanjem novih urbanih oziroma neagrarnih zaposlitvenih centrov, pri čemer je v obeh primerih osnovni vzrok nastajanje novih delovnih mest, ki s priseljevanjem delovne sile ter članov njihovih gospodinjstev ustvarja koncentracijo prebivalstva. Na drugi strani pa se učinki urbanizacije uveljavljajo tudi v podeželski pokrajini, predvsem zaradi akutnega pomanjkanja stanovanjskega fonda v urbanih naseljih, ki onemogoča, da bi se delovna mesta odpirala ustrezno prirastu prebivalstva in le-to še naprej biva na prejšnjem nivoju. Nadaljevanje deagrarizacije vaških naselij, predvsem zaradi prehajanja kmečkega prebivalstva v druge poklice, kar omogoča pojav dnevne migracije delovne sile, je pri vedlo do urbanizacije vasi.

Slednja ni značilna le za določeno fazo urbanizacije, ampak je v znatni meri in ob določni teritorialni omejitvi trajen sprememljivalec sodobnega procesa urbanizacije. (V. in V. Kokole, 1969, 5) Pomen drugega vidika urbanizacije je opazen že leta 1961, ko je v vsej Sloveniji živelo 30 % prebivalcev izven kraja delovnega mesta. (V. Kokole, 1967, 38) Za isto obdobje navaja tudi A. Melik podatek o specifični obliki urbanizacije v Sloveniji, saj je delež urbanega prebivalstva leta 1961 dosegel 33,2 %, ob tem, da je bilo istega leta le 30,9 % kmečkega prebivalstva in je torej velik del nekmečkega prebivalstva živel v podeželskih naseljih, ki jih je zajela urbanizacija. (A. Melik, 1961)

Alpski svet Slovenije predstavlja območje, kjer sta prisotna oba vidika urbanizacije - povečevanje mestnih naselij in urbanizacija podeželja, vendar ujeta v specifične prirodno geografske značilnosti pokrajine in zato v mnogočem preoblikovana glede na dominantnost posameznih sestavin pokrajine v zaključnih območjih. Osnovna značilnost, ki velja nasplošno za ves alpski svet Slovenije, je prevlada koncentracije prebivalstva v dolinskih in ravninskih območjih, medtem ko so oddaljeni, hriboviti predeli še vedno podvrženi negativnim demografskim spremembam.

Naš namen ni opredeljevanje značilnosti urbanizacije na podlagi spreminjanja števila prebivalstva, saj bi bilo to ob umirjeni rasti števila prebivalstva v večjem delu urbanih naselij v celotnem alpskem območju tudi brez pomena. Naša pozornost je veljala nekaterim manj pogosto proučevanim značilnostim urbanizacije v alpskem svetu kot je odvisnost preoblikovanja elementov urbanizacije glede na reliefno razgibanost pokrajine, ki smo jo skušali opredeliti s pomočjo obravnave absolutnih višinskih razlik in relativnih višinskih razlik med občinskimi centri in posameznimi naselji.

Današnje stanje, ki ga ilustriramo s podatki popisa leta 1981, a, že na nadaljevanje urbanizacije podeželja z višjo stopnjo intenzivnosti kot jo ima rast mest in mestnega prebivalstva. Leta 1981 je bilo v SR Sloveniji 48 % urbanega prebivalstva, ob tem je bilo le 9,2 % kmečkega prebivalstva in 76 % prebivalcev zaposlenih izven kraja stalnega bivališča. Prostorski obseg urbanizacije nam pokaže tudi podatek za leto 1971, o odstotku naselij s pretežno kmečkim prebivalstvom. (I. Glonar, 1981, 29)

V SR Sloveniji je bilo od skupno 6000 naselij, leta 1971 le 36,6 % naselij z več kot polovico kmečkega prebivalstva. V območju alpskega sveta pa je bilo od skupno 802 naselij le 150 naselij ali 18,7 %, v katerih je bila več kot polovica prebivalstva kmečkega. Prav tako je tudi v občinah alpskega sveta izredno visok odstotek prebivalstva, ki je zaposleno izven kraja bivanja (75,7 %). Vendar moramo ob tem upoštevati dejstvo, da v tem primeru ne gre za premajhno število zaposlitvenih središč ampak je mobilnost prebivalstva v večji meri vezana na iskanje ustrezne zaposlitve zaradi neustrezne kvalifikacijske strukture delovnih mest in pestre ponudbe letih v sosednjih občinah

3. Industrializacija v alpskem svetu Slovenije

Industrializacijo obravnavamo na tem mestu predvsem kot generatorja urbanizacijskih sprememb v sicer podeželski pokrajini alpskega sveta v Sloveniji. Predstavlja nam podlago za nastanek sedanje sestave prebivalstva in njegove aktivnosti ter okvir v katerem poteka spreminjanje sestave gospodarstva.

Pojav industrije je na ozemlju Slovenije vezan v veliki meri prav na obravnavano območje. Tu so že sredi in proti koncu 19. stoletja nastali številni manjši obrati kot so bile fužine, manufakture ipd., ki so kmalu prerasli v prave industrijske obrate, med katerimi sta bila v obravnavanem območju največji prav železarni na Jesenicah in Prevaljah. Zgoden začetek industrije je pripomogel k nadaljevanju tovrstnega razvoja. Tudi po prvi svetovni vojni se je v obravnavanem območju nadaljeval razvoj industrije na že tedaj tradicionalni osnovi. Naglo se je večalo število industrijskih podjetij v večjih krajih tega območja, predvsem v dolinah in ravninah. Industrializacija je bila tedaj ozko omejena na posamezne industrijske centre. Razvoj po drugi svetovni vojni je potekal v znamenju graditve lastne industrije, tedaj je industrializacija postala imperativ tedanjega časa. Kljub temu je v prvih fazah ostala vezana pred vsem na stara industrijska središča, kjer sta bili prisotni tako industrijska tradicija kot tudi ustrezna delovna sila.

Da je bil alpski svet Slovenije v tem času najmočneje industrializiran del Slovenije, nam pokažejo podatki o lokacijskem kvocientu, ki jih je podal I. Vrišer (1977, 35-37) v svojem delu "Industrializacija Slovenije". Najvišji lokacijski kvocient je imela leta 1948 občina Jesenice in sicer 4,10; njej je sle dila občina Tržič s 3,58, nadpovprečen lokacijski kvocient sta imeli občini Ravne na Koroškem 2,99 in občina Kranj 2,23, pomembno vrednost pa je dosegla tudi občina Kamnik 1,46. Medtem ko so ostale štiri občine alpskega sveta imele nižji lokacijski koeficient, Radovljica in Škofja Loka 1,00, Mozirje 0,34 in Tolmin 0,09. V petindvajsetih letih razvoja se je tudi preostali del Slovenije močneje industrializiral, zato so bile vrednosti lokacijskega koeficienta leta 1975 v občinah alpskega sveta močno znižane, vendar so imele te občine še vedno nadpovprečno število v industriji zaposlenega prebivalstva.

Koncentracija ni bila več tako očitna. V povprečju so se vrednosti lokacijskega kvocienta v občinah alpskega sveta gibale med 1,20 v občini Radovljica in 1,87 v občini Tržič, s tem, da so bile vse občine, z izjemo občin Mozirje in Tolmin, skoraj povsem izenačene. Podpovprečen pomen industrije v zadnjih dveh občinah je predvsem posledica kasnejšega pričetka industrializacije.

Danes imamo v alpskem svetu Slovenije močno industrijo, ki pa je žal zgrajena na industrijski tradiciji tega območja in manj primerna za tehnološko prestrukturiranje. Lokacijski kvocient kaže, da je sedanji obseg industrije še vedno relativno velik v primerjavi s Slovenijo. Pomembnejša je primerjava različno izračunanih lokacijskih kvocientov. Dosedaj navedeni izhajajo iz razmerja med zaposlenimi v industriji in skupnim številom prebivalstva, izračunali pa smo lokacijski kvocient tudi na osnovi primerjave zaposlenih v industriji in v industriji ustvarjenega družbenega proizvoda za leto 1983. Primerjava pokaže, da gre v primeru industrije v alpskem svetu Slovenije za pretežno delovno intenzivno industrijo, izjemi sta občini Kranj in Jesenice. Vendar tudi delovna sila, ki je v procesu industrializacije pridobivala nova znanja, potrebuje nove zaposlitve, dosedaj akumulirano znanje pa se premalo namenja preusmerjanju proizvodnje. Zato postaja dokaj zastarela tehnologija mnogokje tudi ekološko vprašljiva. To vprašanje je v pokrajini ozkih dolin in ne obsežnega, močno urbaniziranega ravninskega sveta, tisto vprašanje, ki bo krojilo nadaljnjo usodo industrializacije v alpskem svetu Slovenije.

Industrija ima v gospodarstvu alpskega sveta velik pomen, saj v povprečju zaposluje dobro polovico aktivnega prebivalstva. Kot kažejo podatki za leto 1981 je imela največji delež v sekundarni dejavnosti aktivnega prebivalstva občina Tržič in sicer 67,3 %, ostale občine alpskega sveta so imele približno enak delež, ki se je gibal okrog 50 %, najmanjši delež v industriji zaposlenega aktivnega prebivalstva pa je imela občina Mozirje 40,6 %. Tako pomemben delež industrije v zaposlitvi aktivnega prebivalstva kaže, da je industrializacija dosegla tisto točko razvoja, na kateri se prične uveljavljati vedno večji pomen storitvenih dejavnosti, ki v sedanji strukturi aktivnega prebivalstva predstavljajo nekako četrtino, pričakovati pa je, da bo njihov delež povečan z nadaljnjim razvojem turizma, prometa in trgovine v tem vse bolj urbaniziranem območju.

Prostorska razporeditev prebivalstva, aktivnega v sekundarni dejavnosti, je dokaj enakomerna, saj skoraj ni krajevne skupnosti, ki bi imela manj kot 30 % aktivnega prebivalstva zaposlenega v sekundarni dejavnosti. Večji delež je značilen za neposredno okolico večjih industrijskih centrov, oziroma tistih industrijskih krajev, katerih okolica ima bolj skromne pogoje za kakšno drugo vrsto dejavnosti.

Kljub velikemu številu industrijskih krajev v alpskem svetu Slovenije, med katerimi so večjega obsega predvsem občinska središča, ki nudijo raznovrstne možnosti zaposlitve, poteka tako znotraj občin kot tudi med njimi obsežna dnevna delovna migracija. V občinah slovenskega alpskega sveta je povprečno 46,4 % prebivalstva zaposlenega v naselju bivanja, od 25 % (Jesenice) do 47 % (Tolmin) pa jih dnevno migrira na delo v okviru posamezne občine. Dokaj obsežna je tudi zaposlitev izven občine stalnega bivališča, ki v obravnavanih občinah zajema od 8 % (Ravne na Koroškem) do 18,9 % (Radovljica) zaposlenega prebivalstva. Večji deleži prebivalstva zaposlenega v kraju bivanja so značilni za občine z velikimi zaposlitvenimi zmogljivostmi, oziroma večjimi industrijskimi kraji kot so Kranj, Jesenice in Ravne na Koroškem, kjer je več kot polovica prebivalstva zaposlenega v kraju bivanja, saj ti centri predstavljajo obenem tudi največje urbane centre občin, v katerih živi večji del prebivalstva občine. Najbolj izrazit primer so Jesenice, kjer v širšem mestnem območju štirih krajevnih skupnosti živi 61 % prebivalstva občine.

Tabela :

Značilnosti dnevne delovne migracije prebivalstva v občinah alpskega sveta Slovenije leta 1981

občina	skupno št.zap.	%zaposl. v nas.biv.	%mig.zap. v občini	%mig.v druge obč.
Tolmin	8678	40,3	47,2	11,2
Jesenice	14062	61,6	25,1	13,2
Radovljica	14610	35,9	44,9	18,9
Tržič	6678	40,9	42,8	16,2
Kranj	32596	53,0	37,4	9,4
Škofja Loka	16513	41,0	46,2	12,1
Kamnik	12629	36,9	40,0	22,8
Mozirje	7200	44,1	39,7	15,5
Ravne na Kor.	11549	50,3	41,5	8,0

Vir : Zavod SRS za statistiko, MIG-2, tab.1.1 in 1.2

Mobilno prebivalstvo, ki dnevno potuje na delo, predstavlja v alpskem svetu Slovenije skoraj polovico zaposlenega prebivalstva. Večji del tega prebivalstva je vezan na zaposlitev v občini stalnega bivališča. Ker prevladuje industrija, na kar kažejo tudi podatki o deležu aktivnega prebivalstva zaposlene ga v sekundarnem sektorju, ki je koncentrirana v večjih centrih in nekaj manjših industrijskih krajih, to vzpodbuja intenzivno dnevno migracijo. Vendar so migracijska območja dokaj skromna po obsegu in le v primeru industrijskih centrov republiškega pomena posežejo tudi preko občinskih oziroma regijskih meja. Medobčinske migracije zajemajo predvsem tisto prebivalstvo, ki v matični občini ne dobi ustrezne zaposlitve, oziroma je ponudba delovnih mest v sosednjih občinah bolj pestra kot v domači. To velja predvsem za občino Kamnik, ki velik del delovne sile oddaja v Ljubljano in občino Radovljica, kjer velik del zaposlenih hodi na delo na Jesenice ali v Kranj. Takšen obseg dnevne migracije omogočajo relativno majhne razdalje (pod 50 km).

4. DEMOGRAFSKE ZNACILNOSTI PREBIVALSTVA

4.1. Višinska razporeditev poselitve alpskega sveta v Sloveniji

Višinsko razporeditev poselitve prebivalstva v slovenskem alpskem svetu sta oblikovala predvsem dva odločilna dejavnika:

- pokrajinsko-ekološke značilnosti območja s prevladujočo vlogo klimatskih in reliefnih značilnosti
- družbenogospodarske značilnosti razvoja tako alpskega sveta kot Slovenije v celoti, zlasti po drugi svetovni vojni

Prvi dejavnik je oblikoval modele poselitve seveda že v najbolj zgodnji zgodovinski dobi, predvsem kot omejitveni faktor za kmetijstvo, ki je bila od začetka edina gospodarska dejavnost v hribovitem in sredogorskem delu alpskega sveta. Inovacijski pojavi v družbi, povezani predvsem z razvojem proizvodjalnih sil, zlasti industrije, so povzročili koncentracijo gospodarskih in drugih družbenih dejavnosti, zlasti pa prebivalstva, v prometno bolj dostopnih, nižjih in reliefno manj razgibanih predelih. Po gostoti poselitve, velikosti in številu naselij in po dinamiki prostorskega razvoja lahko danes morfološko in funkcijsko opredelimo štiri območja:

- širša območja plamega sveta ob vznožju hribskega ali goratega pasu; to je območje najgostejše naseljenosti in koncentracije proizvodnih ter neproizvodnih dejavnosti. Ta tip pokrajine je izrazit predvsem za gorenjske občine Jesenice, Tržič, Kranj, Radovljica in Kamnik.
- območja manjših kotlinic ali širših delov dolin alpskih rek, ki v posameznih občinah predstavljajo območja največje koncentracije (Mozirska in Tolminska kotlinica, dolina reke Meže) ali pa območja sekundarne industrializacije, razvoja turizma in urbanizacije v zaledju občinskega centra (Bovško, Selška dolina, dolina Save Bohinjke, vedno bolj tudi Zgornja savska dolina).
- številne manjše alpske doline, ki segajo globlje v reliefno bolj razgiban svet in predstavljajo v ustreznih območjih jedra mikrogravitacije.
- območje poselitve najvišjih predelov, slemen, teras, planot in manj strmih pobočij, ki je, ne samo v morfološkem pogledu, še najbolj obdržalo podobo podeželske pokrajine in doživlja v najnovejšem obdobju nekatere posebnosti v razvoju.

Po kotlinah in dolinah sredi gorskega sveta so nastala v predindustrijski dobi sklenjena gručasta naselja večinoma z več kot 200 prebivalci ter z enim ali več naselji, ki so imela več kot 500 prebivalcev. Naselja v notranjosti gorskega prostora zunaj kotlin in rečnih dolin, ki so se oblikovala na hribskem in gorskem svetu v ožjem pomenu besede, so imela do 150 prebivalcev, veliko pa jih je imelo celo manj kot 50. Ob vznožju gorskega sveta so naselja sklenjenega tipa, so gosteje poseljena in so imela že v predindustrijski dobi več kot 300 prebivalcev. Tod so bila različna naselja, tako majhni trgi kot mesta z več kot 1000 prebivalci (V. Klemenčič, 1983, str. 14).

Višinsko razporeditev prebivalstva in naselij nam dobro predoči tudi naseljenost in število oziroma velikost naselij po višinskih pasovih. Seveda gre za posplošeno predočitev poselitve, ki ne upošteva lokalnih značilnosti po posameznih delih alpskega sveta. V višinskem pasu do 200 oziroma do 500 m se nahaja le najnižji del občine Tolmin, ki ga zaradi tega lahko vrednotimo le v okviru njemu sosednjih območij, ki gravitirajo proti Novi Gorici. Zato je v naših analizah višinski pas do 200 m, ki je v okviru celotne obravnavane regije zanemarljivo majhen, neizrazit in omejen na zelo majhno območje. Največjo zgostitev v okviru celotne regije pa zasledimo v višinskem pasu od 301 do 400 m, kjer je okrog 33 % prebivalstva. V tem pasu se nahaja tudi večina občinskih centrov s pripadajočimi okoliškimi zgostitvami prebivalstva: Kranj, Škofja Loka, Kamnik, Ravne in Mozirje. Območje med 301 in 600 m nadmorske višine, ki zajema skoraj celotno kotlinsko in dolinsko poselitev, pa ima 84 % prebivalstva in 61 % naselij, nad 600 metri pa je le 11 % prebivalstva in 34 % naselij. Pri višinski razporeditvi, ki pa ne vključuje zgolj prebivalstva in naselij, ampak tudi vse pomembnejše lokacije neagrarne dejavnosti in infrastrukture, se pojavi nekaj ločnic v gostoti poselitve, ki oblikujejo štiri funkcijsko, demografsko in morfološko različna območja:

- do 600 m
- 601 - 700 m
- 701 - 900 m in
- nad 900 m

Tabela: Razporeditev naselij po višinskih pasovih

Nadmorska višina	Jesenice		Kamnik		Kranj		Mozirje		Račoveljica		Ravne		Škofja L.		Tolmin		Tržič		Skupaj	
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
1 0 - 200 m	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12	10,3	-	-	12	1,5		
2 201 - 300 m	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	28	23,9	-	-	28	3,5		
3 301 - 400 m	-	-	25	21,7	34	28,1	23	37,7	4	4,2	1	2,3	44	23,9	12	10,3	-	-	143	17,8
4 401 - 500 m	-	-	27	23,5	59	48,8	10	16,4	28	29,5	11	25,6	28	15,2	12	10,3	7	20,0	182	22,7
5 501 - 600 m	15	48,4	23	20,0	9	7,4	4	6,6	44	46,3	11	25,6	22	12,0	16	13,7	17	48,6	161	20,1
6 601 - 700 m	3	9,7	23	20,0	7	5,8	10	16,4	12	12,6	8	18,6	37	20,1	19	16,2	5	14,3	124	15,5
7 701 - 800 m	5	16,1	8	7,0	5	4,1	6	9,8	1	1,1	3	7,0	23	12,5	10	8,5	2	5,7	63	7,9
8 801 - 900 m	4	12,9	8	7,0	5	4,1	5	8,1	3	3,2	5	11,6	22	12,0	5	4,3	3	8,6	60	7,5
9 901 - 1000	4	12,9	1	0,9	-	-	2	3,3	2	2,1	3	7,0	3	1,6	1	0,9	-	-	16	2,0
10 1001 in več m	-	-	-	-	2	1,7	1	1,6	1	1,1	1	2,3	5	2,7	2	1,7	1	2,9	13	1,6
S k u p a j	31	100	115	100	61	100	95	100	95	100	43	100	184	100	117	100	35	100	802	100

Še bolj nazorna je predočitev višinske razporeditve poselitve, če višinske pasove vrednotimo relativno, z ozirom na višinsko razliko do občinskega centra kot osrednjega gravitacijskega centra. Podoba je s stališča alpskega sveta kot celote veliko bolj nazorna, saj abstrahira vpliv različne višinske poselitve in različnih občin ali območjih. Nadmorska višina nekaterih mestnih naselij na Gorenjskem je na primer nad 500 m, torej v coni, ki v občini Tolmin izkazuje v nasprotju izrazite podeželske značilnosti, vključno tudi s številnimi negativnimi procesi kot so depopulacija, ostarevanje kmečkega prebivalstva in propadanje kulturne pokrajine. Če generaliziramo, se nam tudi po tej metodi izoblikujejo različni pasovi:

- do 100 m nad centrom: 79 % prebivalstva in 49 % naselij
- 10 - 200 m nad centrom: 9 % prebivalstva in 13 % naselij
- 201 - 500 m nad centrom: 11 % prebivalstva in 31 % naselij
- nad 500 m nad centrom: 1 % prebivalstva in 7 % naselij

Znotraj regije se pojavljajo bistvene razlike v obsegu koncentracije poselitve v nižinskem delu kot tudi v razpršenosti poselitve višje ležečih območij. Orografske in litološke značilnosti se na večje razdalje spreminjajo in so že v predindustrijski dobi odločilno vplivale na možnosti in gostoto poselitve zlasti hribskega pa tudi sredogorskega pasu. Drug dejavnik, ki je bil odločilen zlasti za oblikovanje in velikost nižinskih koncentracij dejavnosti in prebivalstva je bil razvoj industrijske proizvodnje v 19. in začetku 20. stoletja, poleg tega pa tudi splošne družbeno-gospodarske, kulturne in zgodovinske značilnosti širših območij, katerim so posamezni deli alpskega sveta pripadali oziroma jim še pripadajo.

Tabela: Koncentracija (delež v %) prebivalstva v občinskih centrih oziroma v nižinskih predelih (po občinah) leta 1981

	občinski center	območje do 100 m nad občinskim centrom
Jesenice	63,5	85,3
Kamnik	31,5	83,1
Kranj	50,1	93,8
Mozirje	10,0	54,2
Radovljica	17,0	91,8
Ravne	30,9	70,0
Škofja Loka	14,0	59,8
Tolmin	16,7	54,0
Tržič	28,1	88,8
Skupaj	33,1	79,0

Tabela: Razporeditev naselij glede na relativno višinsko razliko do občinskega centra

Relativna višinska razlika	Jesenice		Kamnik		Kranj		Mozirje		Radovljica		Ravne		Škofja L.		Tolmin		Tržič		Skupaj	
	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%	št.	%
1 obč. center	1	3,2	1	0,9	1	0,8	1	1,6	1	1,1	1	2,3	1	0,5	1	0,9	1	2,9	9	1,1
2 0-(cent.+100 m)	17	54,8	47	40,9	86	71,1	30	49,2	74	77,9	11	25,6	58	31,5	39	33,3	23	65,7	385	48,0
3 101-200 m nad c.	5	16,1	22	19,1	13	10,7	4	6,6	11	11,6	12	27,9	23	12,5	12	10,3	5	14,3	107	13,3
4 201-300 m nad c.	3	9,7	26	22,6	7	5,8	6	9,8	3	3,2	7	16,3	21	11,4	12	10,3	3	8,6	88	11,0
5 301-400 m nad c.	5	16,1	9	7,8	7	5,8	9	14,8	2	2,1	3	7,0	34	18,5	16	13,7	2	5,7	87	10,8
6 401-500 m nad c.	-		8	7,0	4	3,3	7	11,5	3	3,2	5	11,6	25	13,6	19	16,2	-		71	8,9
7 501 in več nad c.	-		2	1,7	3	2,5	4	6,6	1	1,1	4	9,3	22	12,0	18	15,4	1	2,9	55	6,9
Skupaj	31	100	115	100	121	100	61	100	95	100	43	100	184	100	117	100	35	100	802	100

V izrazito predalpskem škofjeloškem hribovju in na bolj zaobljenih slemenih in terasah vzhodnih Karavank je sklenjena agrarna poselitev segla v višje predele že stoletja nazaj. Od tod tudi nekoliko manjše zgoščevanje prebivalstva v ravninskem svetu občin Škofja Loka, Ravne in Mozirje. Apniška osnova Julijskih in Savinjskih Alp je z večjimi višinskimi razlikami in strmejšimi pobočji že od samega začetka usmerjala poselitev v nižine.

Nižji delež prebivalstva v občinskem centru je v nekaterih primerih povzročil tudi drugačen razvoj naselbinskega sistema v občini, predvsem gre za sekundarne centre urbanizacije. Govorimo lahko o policentričnih in "monocentričnih" občinah. Pri prvem tipu se poleg občinskega centra pojavljajo še druga naselja, ki oblikujejo manjša gravitacijska območja: v občini Tolmin Kobarid in Bovec, v občini Ravne Mežica, Prevalje in Črna, v občini Radovljica Lesce in Bled, v občini Škofja Loka Železniki in Žiri, v občini Mozirje Nazarje, Ljubno, Gornji grad. V drugem tipu sta najbolj izraziti občini Jesenice in Kranj, močnejša koncentracija prebivalstva v občinskem centru, kot je razvidna iz tabele, pa je tudi v občinah Tržič in Kamnik, saj sta mesti Tržič in Kamnik samo administrativno ločeni od primestnih con z najbolj dinamičnim populacijskim razvojem.

Na razporeditev prebivalstva je odločilno vplival pretekli in polpretekli razvoj območja. Zgodovinsko, predvsem pa gravitacijsko slovenski alpski svet ni enotno območje, ampak ga lahko razdelimo na štiri ločena območja:

- občina Tolmin z gravitacijo proti Novi Gorici, s številnimi znaki obmejnosti in gospodarskega zaostajanja
- gorenjske občine Jesenice, Tržič, Kranj, Radovljica, Škofja Loka in Kamnik (zadnji dve imata nekatere posebnosti v razvoju), ki so se že zgodaj industrializirale in urbanizirale
- občina Mozirje, ki gravitira proti Celjski kotlini doživlja močnejše razvojne impulze šele v povojnem času
- občina Ravne s staro industrijsko tradicijo; gravitacijsko je del sicer razmeroma zaprte Koroške regije.

4.2. NEKATERA MIGRACIJSKA OBELEŽJA

Migracijske značilnosti prebivalstva nismo opredeljevali na osnovi smeri in jakosti migracij v različnih obdobjih, ampak predvsem s stališča sekundarnega efekta na strukturo populacije. Prebivalstvo smo glede na stalnost delili na avtohtono in alohtono prebivalstvo (prebivalstvo, ki ne živi ves čas v zdajšnjem kraju bivanja). Avtohtonost oziroma alohtonost je bila vrednotena za posameznike, vendar v okviru gospodinjstev oziroma družin, torej primarnega socialnega okolja. Metodologija je izhajala iz hipoteze, da je gospodinjstvo oziroma družina tisti nukleus, ki je v ekonomskem merilu pa tudi v okviru relativnega vrednotenja okolja odločilen za oblikovanje vedenjskih vzorcev posameznikov. Gospodinjstva smo opredelili po naslednji metodologiji:

- avtohtona: več kot 2/3 članov gospodinjstva ni priseljenih
- alohtona: do 2/3 članov gospodinjstva je priseljenih
- prehodna: od nad 1/3 do 2/3 članov gospodinjstva je priseljenih

Mobilnost prebivalstva, tako vertikalna kot horizontalna je v sodobni družbi vse močnejši dejavnik, ki spremlja prostorski in družbenogospodarski razvoj. Horizontalno ali prostorsko mobilnost kot preselitev je v Sloveniji v dokajšnji meri nadomestila dnevna migracija, ki pa ima nekatere specifične lastnosti.

Migriranje smo opredelili na dveh nivojih. V prvi fazi smo kot avtohtono smatrali prebivalstvo, ki ves čas živi v istem naselju ("stalnost I"), v drugi fazi pa smo med avtohtone šteli tudi tiste, ki so migrirali v okviru matične občine ("stalnost II"). V splošnem avtohtonost z absolutno nadmorsko višino narašča, pojavljata pa se dve izraziti meji, povezani tudi z gostoto naselitve prebivalstva, 600 in 900 m. V številu prebivalstva v prehodnem tipu gospodinjstev z višino enakomerno upada.

Tabela: Migracijske značilnosti prebivalstva (stalnost I.) po absolutnih višinskih pasovih

	V i š i n a										Skupaj
	do 200m	201-300m	301-400m	401-500m	501-600m	601-700m	701-800m	801-900m	901-1000m	nad 1000m	
avtohtoni	št. 1403	2553	29060	24793	24211	7439	4173	3849	1233	785	9940
	% 22,7	47,3	33,3	35,0	35,4	54,0	60,6	54,6	70,1	67,4	37
prehodni	št. 2023	1473	28527	22725	21485	3871	1758	1818	421	292	8430
	% 32,8	27,3	32,7	32,1	31,4	28,1	25,5	25,8	23,9	25,1	31
alohtoni	št. 2748	1366	29725	23363	22626	2455	955	1379	104	88	8480
	% 44,5	25,3	34,0	33,0	33,1	17,8	13,9	19,6	5,9	7,6	31
Skupaj	št. 6174	5392	87312	70881	68322	13765	6886	7046	1758	1165	26870
	% 100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Pri relativnih višinskih pasovih je situacija podobna. Povsem razumljiv je največji delež alohtonega prebivalstva v občinskih središčih, nekoliko se zmanjša v nižinskih delih občin izven centra, v višje ležečih predelih pa močneje upade z izrazito relativno višinsko mejo 300 m. Polarizacija migracijskih gibanj med centrom in zlasti višje ležečim podeželjem ni samo količinske, ampak tudi kakovostne narave. Preselitve v urbane in zaposlitvene centre imajo v večji meri ekonomske vzroke (zaposlitve), migracija na podeželju pa se pojavlja tudi kot povratni tok zaradi boljšega bivanjskega okolja izven mestnega območja. Kot pomemben vzrok migriranja na podeželju se pojavljajo še poroka, možnosti lokacije novogradenj in podobno.

Glede na regionalne tokove mesto - podeželje v literaturi v glavnem naletimo na naslednjo tipologijo (D. Breznik, 1980, str. 248):

- mednarodne selitve
- selitve v smeri vas - vas (znotraj podeželja)
- selitve v smeri vas - mesto
- selitve v smeri mesto - vas

Opredelitev posameznih migracijskih tokov nam do neke mere pojasni primerjava med "stalnostjo I" in "stalnostjo II". V drugem primeru, kjer je avtohtonost opredeljena z okvirom občine, se skupna avtohtonost močno poveča, vendar so med različnimi relativnimi višinskimi pasovi razlike. V splošnem je značilnost enako kot pri "stalnosti I" - avtohtonost oziroma manjša prostorska mobilnost prebivalstva z višino narašča. Pomembnejša pa je razlika v mobilnosti med obema pristopoma, saj nam razmeji območja, ki se z migracijskimi tokovi regionalno širše povezujejo, vendar tudi izven alpskega sveta, in območja, kjer gre predvsem za notranje premike prebivalstva v smeri vas - mesto.

Tabela: Delež (v %) alohtonega prebivalstva ("po varianti stalnost" I) po relativnih višinskih pasovih, ki gre na račun migriranja znotraj občine leta 1981

	%	% alohtonega preb. po varianti "stalnost" I
center	34,0	38,3
do 100 m nad c.	69,0	33,4
101-200 m "	63,4	19,6
201-300 m "	65,3	20,7
301-400 m "	81,7	10,6
401-500 m "	79,5	11,8
501 in več m nad c.	73,1	8,6
Skupaj	54,7	31,6

Vir: Zavod SRS za statistiko, popis 1981

Tabela: Migracijske značilnosti prebivalstva (stalnost I.) po relativnih višinskih pasovih

Stalnost preb.		V i š i n a						Skupaj	
		center	do loom nad c.	101-200m nad c.	201-300m nad c.	301-400m nad c.	401-500m nad c.		501 in več m nad centrom
avtohtoni	št.	24689	43459	12237	6594	5552	4279	2731	99541
	%	27,7	35,2	51,1	50,4	64,1	64,2	70,2	37,0
prehodni	št.	30236	38702	7021	3789	2194	1603	826	84371
	%	34,0	31,4	29,3	28,9	25,3	24,0	21,2	31,4
alohtoni	št.	34112	41251	4681	2709	915	786	335	84789
	%	38,3	33,4	19,6	20,7	10,6	11,8	8,6	31,6
Skupaj	št.	89037	123412	23939	13092	8661	6668	3892	268701
	%	100	100	100	100	100	100	100	100

Dokaj jasno se razlikujejo štiri cone:

- občinski center (največje urbane koncentracije v občini) z največjim deležem priseljenega prebivalstva, migracijski tokovi pa so regionalno izrazito širše usmerjeni
- pas okolice centra do 100 m relativne višinske razlike, kjer je delež alohtonega prebivalstva sicer še visok, vendar predvsem na račun migracij v ožjem gravitacijskem območju občine
- pas do 300 m relativne višinske razlike, ki ima v smereh migracijskih gibanj enake značilnosti, vendar so le-ta šibkejša
- pas nad to mejo z nizkim deležem alohtonega prebivalstva, ki v glavnem izhaja iz mikroregionalnih premikov znotraj podeželja.

V zadnjem pasu je zanimiv (relativen) dvig migrantov iz drugih občin oziroma regij. Najverjetneje gre za prebivalstvo iz oddaljenejših območij, ki je stanovanja, ki so bila prvotno namenjena oddihu in rekreaciji, spremenilo v stanovanja za stalno bivanje.

Nekatere migracijske razlike so tudi med posameznimi občinami:

Tabela: Delež (v %) alohtonega prebivalstva (po varianti "stalnost I"), ki gre na račun migriranja znotraj občine (po občinah) leta 1981

	%	% alohtonega preb. po varianti "stalnost I"
Jesenice	33,7	33,1
Kamnik	53,7	33,8
Kranj	41,0	30,7
Mozirje	79,0	24,0
Radovljica	56,3	37,0
Ravne	69,0	35,4
Škofja Loka	59,2	23,9
Tolmin	75,8	27,0
Tržič	71,9	43,4
Skupaj	54,7	31,6

Vir: Zavod SRS za statistiko, popis 1981

Občine slovenskega alpskega sveta glede na migracijske značilnosti lahko razdelimo v štiri tipe:

- visoka stopnja prostorske mobilnosti, ki je izrazito povezana s širšim regionalnim območjem (Jesenice, Kranj)
- visoka stopnja prostorske mobilnosti, ki je manj izrazito povezana s širšim regionalnim območjem (Radovljica, Kamnik)
- visoka stopnja prostorske mobilnosti, ki je izrazito lokalno omejena (Ravne, Tržič)
- visoka stopnja prostorske mobilnosti, ki je izrazito lokalno omejena (Škofja Loka, Tolmin, Mozirje).

Tabela: Migracijske značilnosti prebivalstva (stalnost II.) po relativnih višinskih pasovih

Stalnost preb.		V i š i n a							Skupaj
		center	do 100m nad c.	101-200m nad c.	201-300m nad c.	301-400m nad c.	401-500m nad c.	501 in več nad c.	
avtohtoni	št.	41010	91790	19256	10456	7875	6101	3527	180015
	%	46,1	74,3	80,5	80,1	91,0	91,2	90,7	67,0
prehodni	št.	22504	18889	2943	1651	613	429	272	50301
	%	28,6	15,3	12,3	12,7	7,1	6,4	7,0	18,7
alohtoni	št.	22516	12798	1712	941	167	161	90	38385
	%	25,3	10,4	7,2	7,2	1,9	2,4	2,3	14,3
Skupaj	št.	89030	123477	23911	13048	8655	6691	3889	268701
	%	100	100	100	100	100	100	100	100

4.3. Demografsko ostarevanje prebivalstva

V procesu industrializacije in urbanizacije se je oblikovala specifična demografska sestava prebivalstva v alpskem svetu SR Slovenije. Značilno je predvsem pojevanje demografskega potenciala z večanjem nadmorske višine, kar je posledica selitev prebivalstva bliže zaposlitvenim centrom v nižinah, v dnu dolin. Industrializacija je namreč vplivala na hitro in temeljito preobrazbo prebivalstva v alpskem svetu. Nekdaj pretežno agrarna pokrajina se je v štirih desetletjih povsem industrializirala in urbanizirala. Kmečkega prebivalstva skorajda ni več. V občini Jesenice le še simboličen odstotek, podobno je v občini Tržič (2,3 %), tudi v Radovljici (3,7 %) in na Ravnah na Koroškem (4,1 %) kot tudi v Kranju (5,1 %) ter Tolminu (5,4 %), je delež kmečkega prebivalstva za polovico manjši od slovenskega povprečja v letu 1981 (9,4 %). Nekoliko večje število kmečkega prebivalstva sta ohranili le občini Škofja Loka (7,6 %) in Mozirje (18,5 %). Tako spremenjena sestava prebivalstva, ki je rezultat pospešene socialne in prostorske mobilnosti prebivalstva, je v alpskem svetu Slovenije ohranila specifične poteze predvsem glede na višinsko pasovitost poselitve.

Sestava prebivalstva po starosti je eno osnovnih obeležij demografskega potenciala, ki smo ga v našem primeru ugotavljali s pomočjo indeksa staranja (koeficient med številom prebivalcev, starejših od 64 let in številom prebivalcev mlajših od 15 let), ki v celotnem območju alpskega sveta doseže vrednost 43,1, kar kaže na začetek ostarevanja prebivalstva. Razlike med posameznimi višinskimi pasovi kot tudi med posameznimi območji alpskega sveta oziroma občinami, so izrazite. V osnovi lahko ločimo tri karakteristične višine preko katerih se hitreje zmanjšuje demografski potencial prebivalstva.

Prvo območje je omejeno le na občino Tolmin in obsega pas do višine 300 m n.m. V drugih občinah, kjer se poselitev pričinja na 300 m n.m.v. se ta stopnja dviguje do 500 m n.m., naslednja značilna stopnja vrednosti indeksa staranja pa je pri 900 m n.m.

Očitno so tudi razlike med zahodnim delom alpskega sveta, ki ga predstavlja občina Tolmin, ki ima med vsemi občinami alpskega sveta najslabši demografski potencial, ter osrednjim delom, ki ga predstavljajo gorenjske občine. Te imajo izenačene vrednosti indeksa staranja, z naznačeno tendenco staranja prebivalstva v višinah nad 500 m n.m. in ostro mejo pri 700 m n.m., kjer doseže indeks staranja na tem območju najvišjo vrednost v občini Radovljica 216,6. Severovzhodni del alpskega sveta, torej območje občin Kamnik, Mozirje in Ravne na Koroškem, pa ima spet sorodne poteze sestave prebivalstva po starosti, s tem, da je za območje občine Mozirje v celoti značilen višji indeks staranja. Občini Ravne na Koroškem in Kamnik imata poleg občine Kranj, najnižjo vrednost indeksa staranja (glej tabelo).

V prvem višinskem pasu do 200 m n.m.v. se nahajajo le naselja v južnem delu občine Tolmin, kjer je indeks staranja za 15 odstotnih točk nad povprečkom za alpski svet Slovenije. V pasu med 201 in 300 m n.m.v. doseže indeks staranja najvišjo povprečno vrednost v alpskem svetu prav tako v občini Tolmin (86,4). Za dva naslednja višinska pasova od 300 do 400 in 401 do 500 m n.m.v. je značilna najbolj ugodna demografska sestava prebivalstva v slovenskem alpskem svetu, indeks staranja ne preseže povprečja za celotno obravnavano območje in kaže, da je v tem območju, kjer se nahaja tudi večina največjih naselij, urbanih in industrijskih središč, demografski potencial ugoden, saj indeksa staranja ne preseže vrednosti 40.

Starostna sestava se slabša z višjo nadmorsko višino, pojavlja se večje število prebivalstva starega nad 64 let, s tem pa tudi višje vrednosti indeksa staranja. Opazno ločnico predstavlja višinski pas od 501 - 600 m n.m.v., nad 600 m preseže indeks staranja vrednost 600 in več. Ta povprečna vrednost je nekoliko previsoka predvsem zaradi izredno slabe demografske sestave prebivalstva v tem pasu v občini Tolmin, kjer dosega vrednost 120,4, nadpovprečno vrednost v tem pasu doseže tudi občina Kranj (98,1). Do višine 900 m so vrednosti indeksa staranja dokaj stabilne, pas od 901 - 1000 m n.m.v. pa predstavlja območje, ki ima v povprečju drugo najvišjo vrednost indeksa staranja v slovenskem alpskem svetu.

Tabela: Indeks staranja po višinskih pasovih in občinah alpskega sveta v Sloveniji (leto 1981)

Občina	Absolutna nadmorska višina										Skupa.
	0-200m	201-300	301-400	401-500	501-600	601-700	701-800	801-900	901-1000	nad 1000	
alpski svet	57,4	86,4	38,3	40,9	51,6	60,5	67,8	64,2	77,1	39,0	43,1
Tolmin	57,4	86,4	114,3	96,5	120,4	134,1	221,3	227,5	60,0	200,0	90,0
Jesenice	-	-	-	-	46,4	63,0	81,8	60,5	54,8	-	50,1
Radovljica	-	-	52,0	50,1	54,1	58,4	216,6	80,0	96,4	-	53,7
Tržič	-	-	-	36,9	43,1	40,4	47,8	53,7	55,2	-	42,8
Škofja Loka	-	-	36,6	37,1	53,2	51,5	58,1	62,6	58,0	383,3	41,3
Kranj	-	-	37,4	34,3	98,1	69,2	89,5	43,1	-	75,5	37,8
Kamnik	-	-	31,6	60,6	50,7	55,2	66,3	57,3	-	-	39,6
Mozirje	-	-	54,4	65,9	57,3	57,0	57,9	71,7	95,6	138,5	59,5
Ravne	-	-	36,4	30,9	43,1	47,8	37,4	51,0	49,1	51,7	35,0

Višinska pasovitost in reliefna razgibanost sta v veliki meri vplivali na oblikovanje demografskega potenciala po posameznih območjih alpskega sveta Slovenije, ki pa je seveda v veliki meri odvisen tudi od socialne in prostorske mobilnosti prebivalstva v obravnavanem območju. S selitvami prebivalstva v bližino zaposlitvenih centrov je odhajal najvitalnejši del prebivalstva, predvsem mladi ljudje, socialna mobilnost pa je oblikovala pestro socialnozaposlitveno sestavo prebivalstva, s prevlado nekmečkih gospodinjestev. Za te družine pa je značilno tudi zmanjševanje števila družinskih članov. S tem se je prav tako zmanjšal demografski potencial, manjša je reproduktivna sposobnost, zmanjšuje se prirast delovno sposobnega prebivalstva.

Selitveni tokovi so večinoma vezani na gravitacijskih območjih različnih velikosti in obsega. Ker smo želeli na primeru alpskega sveta ugotoviti tudi odvisnost oblikovanja gravitacijskih območij od reliefne razgibanosti tega sveta, smo za opredelitev vplivnih območij izbrali relativno višinsko razliko med občinskim središčem, ki je navadno tudi glavni industrijski kraj in oskrbno središče občine na eni strani, ter lego posameznega naselja na drugi strani. Opredelili smo sedem (7) višinskih pasov na osnovi relativne oddaljenosti od centra, višinska razlika je znašala po 100 m. Rezultati analize indeksa staranja na osnovi relativnih višinskih razlik

Še jasneje pokažejo zakonitost slabljenja demografskega potenciala z naraščajočo višino in oddaljenostjo od centra občine. Indeks staranja je v centrih občin v alpskem svetu Slovenije nižji od povprečnega, saj doseže le vrednost 37,9. Nato vrednost indeksa počasi narašča, najprej na 45,5 v pasu do 100 m nad centrom, v pasu do 200 m višinske razlike od centra doseže vrednost 50,1, nato sledita dva močnejša skoka za približno 11 odstotnih točk, tako, da v pasu do 500 m relativne višinske razlike do centra doseže vrednost 74,6. V zadnjem pasu, ki združuje vse prebivalstvo, ki živi več kot 500 m nad centrom, pa znaša indeks staranja že 89,6. Tudi pri primerjavi demografskega potenciala glede na relativno višinsko razliko do centra posamezne občine naletimo na dokajšne razlike med občinami.

Izrazito izstopa občina Tolmin, vendar v samem centru občine dosega le vrednost 47,7, v pasu nad 500 m celotne višinske razlike od centra pa je indeks staranja kar 215,0. Za večino (7) občin je značilen nižji indeks staranja v centru in nato višanje vrednosti indeksa z naraščanjem relativne višine od centra do pasu 300 m nad centrom, ko se indeks staranja spet zniža kot na primer v občinah Jesenice, Radovljica, Kamnik in Ravne na Koroškem. V teh primerih gre navadno za nastajanje novih delov naselij v ugodnih povojnih legah in to šele v zadnjih dvajsetih letih. Nasprotno pa je za občine Tržič, Škofja Loka in Kranj, značilen višji indeks staranja v samem centru, kot pa nato v prvem pasu naselij do 100 m nad centrom. V vseh teh primerih gre za starejša mestna naselja, ki so v starem jedru in slabšem stanovanjskem fondu ohranila ostarelo sestavo prebivalstva, medtem ko se maljše prebivalstvo naseljuje v neposredni bližini mest v novih delih naselij. Nekoliko prese- neča ponoven padec vrednosti indeksa staranja v nekaterih ob- činah prav v bolj ali najbolj oddaljenem pasu.

Tabela: Indeks staranja glede na relativno višinsko razliko po do občinskih centrov v alpskem svetu (1982)

Občina	Relativna nadmorska višina						
	Center	do 100m	101-200	201-300	301-400	401-500	nad 500 m
alpski svet	37,9	45,5	50,1	62,7	71,3	74,6	89,6
Tolmin	47,7	81,0	114,3	96,5	120,5	134,2	215,0
Jesenice	43,3	61,5	81,5	60,4	56,1	-	-
Radovljica	44,2	54,6	59,6	76,1	66,7	98,8	-
Tržič	57,7	36,5	40,4	46,9	71,4	-	55,3
Škofja Loka	38,6	37,4	37,4	54,8	56,6	53,8	69,8
Kranj	37,1	35,7	54,0	77,6	78,5	35,5	72,3
Kamnik	30,7	41,2	45,8	55,1	47,0	65,3	38,5
Mozirje	36,8	64,8	54,3	49,1	60,8	63,1	108,1
Ravne na K.	20,6	40,6	43,0	48,3	37,3	51,1	50,4

4.4. Spreminjanje sestave gospodinjstev v procesu urbanizacije

Demografske značilnosti prebivalstva smo strnili v prikaz indeksa staranja na osnovi podatkov za posameznike. Vendar nam ti podatki govore bolj o bioloških značilnostih prebivalstva. Zato skušamo demografski potencial oziroma sestavo prebivalstva proučiti tudi v povezavi s socialno-ekonomskimi sestavinami, ki vplivajo na oblikovanje različnih tipov gospodinjstev kot osnovnih gospodarskih celic družbe. Povezava demografskih in socialno ekonomskih oziroma zaposlitvenih značilnosti na nivoju gospodinjstev nam omogoča opredelitev intenzivnosti procesov industrializacije in urbanizacije, glede na specifične pogoje, v katerih sta se razvijala oba navedena procesa v alpskem svetu Slovenije.

Demografski potencial gospodinjstev smo opredelili na osnovi petih tipov gospodinjstev glede na starost njihovih članov. Najbolj perspektivna gospodinjstva so z vidika gospodarskega razvoja mlada in zrela, pogojno perspektivna so generacijska gospodinjstva, demografski potencial pa znižujejo starejša in ostarela gospodinjstva. Razliko med navedenimi tipi gospodinjstev opredeljujemo na podlagi sposobnosti posameznega tipa, da zaradi specifične starostne sestave članov, ter s tem povezane vključenosti v gospodarjenje, aktivno prispeva k reprodukciji prebivalstva, obnavljanju delovnega kontingenta, ustvarjanju družbenega proizvoda oziroma koliko zavira hitrejši gospodarski in socialni razvoj ter obremenjuje skupno in splošno porabo.

Analizo smo izvedli po absolutnih višinskih pasovih in relativnih višinskih pasovih oddaljenosti od centra posameznih občin. Osnovna poteza starostne tipologije gospodinjstev v alpskem svetu Slovenije je izrazito velik delež mladih gospodinjstev, ki v vsem območju v povprečju doseže 47,1 %, skupaj z zrelim tipom gospodinjstev (17,3 %) pa tako imenovana perspektivna gospodinjstva presežejo več kot 64 % vseh gospodinjstev. Ob upoštevanju pogojne perspektivnosti za tip generacijskih gospodinjstev, ki dosežejo v alpskem svetu Slovenije 9,5 %, lahko ugotovimo, da četrtno gospodinjstev v alpskem svetu predstavljajo starajoča in ostarela gospodinjstva, ki vplivajo na slabši demografski potencial tega območja.

Primerjava razširjenosti posameznega starostnega tipa gospodinjev po absolutnih višinskih pasovih nam pokaže naslednje značilnosti. Tip mladih gospodinjev prevladuje v vseh višinskih pasovih do 700 m n.m.v. Nad 700 metri se prične prevlada tipa zrelih gospodinjev, ostali trije tipi obsegajo v vseh višinskih pasovih sorazmerno enakovredne deleže. Nekoliko večje razlike se pojavljajo nekako do višine 600 m n.m., od tu dalje pa vrednost deležev generacijskih, starajočih in ostarelih gospodinjev postopoma upada, na račun povečanega deleža tipa zrelih gospodinjev (glej tabelo).

Tip mladih gospodinjev dosega, z izjemo 35 % deleža v pasu od 201 - 300 m, vse do višine 700 m n.m. deleže višje od 45 %, najvišjega v pasu 401 - 500 m. n.m.v. z 52,7 %, torej v pasu, kjer je večji del naselij, v katerih biva prebivalstvo zaposleno v industrijskih centrih v alpskem svetu Slovenije. To je obenem tudi prvi pas relativne višinske oddaljenosti od centra v primeru Škofje Loke, Kranja, Kamnika in Ravne na Koroškem. V pasovih od 600 - 900 m predstavlja tip mladih gospodinjev v povprečju tretjino vseh gospodinjev, toda tudi nad 1000 m n.m.v. ne pade pod petino skupnega števila gospodinjev. Tip zrelih gospodinjev je v manjši meri prisoten do višine 600 m n.m., saj le v pasu 201 - 300 m preseže petino vseh gospodinjev, sicer pa v tem območju zaostaja za deležem ostarelih gospodinjev.

V višinah nad 600 m se začne delež tipa zrelih gospodinjev naglo povečevati, da bi v najvišjih dveh pasovih nad 900 m n.m.v. presegel polovico skupnega števila gospodinjev. Tip ostarelih gospodinjev, ki v skupnem povprečju celo presega delež zrelih gospodinjev (18,6 %), obsega v vseh višinskih pasovih do 600 m, z izjemo pasu 201 - 300 m, večji delež kot tip zrelih gospodinjev. Sledi mu tip generacijskega gospodinjstva, ki v vseh višinskih pasovih presega delež starajočih gospodinjev. Ugotavljena razporeditev starostnih tipov gospodinjev potrjuje tezo, da predstavlja nadmorska višina 600 m osnovno ločnico v slovenskem alpskem svetu, s katero se omejujejo tudi enakovredni vplivi industrializacije in urbanizacije. Žal ni bilo mogoče izvesti analize sprememb števila posameznih starostnih tipov gospodinjev v daljšem časovnem obdobju vendar nam že podani prerež stanja za leto 1981 omogoča trditev, da so neperspektivne starostne skupine gospodinjev izvzete iz diferenciacije gospodinjev glede na višinsko pasovitost. To dokazuje tudi njihovo manjšo stopnjo prostorske mobilnosti, ki kljub socialni mobilnosti članov v teh tipih gospodinjev, zaradi rigidnosti večine članov takšnih gospodinjev, ki so vezani na svoj dom ni bila povezana s prostorsko mobilnostjo kot je to značilno v procesu industrializacije.

Analiza koncentracije posameznih starostnih tipov gospodinjestev po posameznih višinskih pasovih pokaže, da živi v območju treh višinskih pasov od 300 do 600 m 86 % mladih gospodinjestev, prav toliko ostarelih gospodinjestev, 81 % generacijskih gospodinjestev, 79 % starajočih in 58 % tipa zrelih gospodinjestev. Kljub izjemni koncentraciji vseh starostnih tipov gospodinjestev v do kaj ozkem območju ter ob upoštevanju deležev posameznih višinskih pasov po posameznih občinah alpskega sveta Slovenije, je mogoče opredeliti tri tipe prevladujoče starostne sestave gospodinjestev v alpskem svetu Slovenije :

- prevlada mladih in ostarelih gospodinjestev do višine 600m, nad njo prevlada zrelih, v vseh višinskih pasovih delež generacijskih večji od deleža starajočih gospodinjestev (to je tudi povprečje za alpski svet, ki je z nekaterimi modifikacijami na račun razlik v nadmorski višini posameznih občin značilen za občine Kamnik, Tržič, Kranj in Tolmin / pri zadnjih dveh je meja 500 m/)
- prevlada mladih gospodinjestev do višine 700 m, v vseh višinskih pasovih jim nato sledijo zrela, ostarela, generacijska in starajoča gospodinjestva (občine Radovljica, Škofja Loka, Mozirje in Ravne na Koroškem - za slednjo je značilna sicer prevlada mladih gospodinjestev tudi nad navedeno mejo)
- prevlada mladih do višine 700 m, nad njo prevlada generacijskih, večji delež ostarelih kot zrelih do višine 700 m, njim sledijo generacijska in nato starajoča gospodinjestva (občina Jesenice)

Tudi analiza razporeditve starostnih tipov gospodinjestev glede na relativno višinsko pasovitost, to je višinsko razliko med občinskim središčem in krajem bivanja, kaže v povprečju za ves alpski svet Slovenije na značilno in predvsem izredno močno koncentracijo tipa mladih gospodinjestev (83,5 %) v samem območju občinskih centrov in njihovi neposredni okolici, to je v naseljih, ki leže do 100 m nad centrom. Tu presegajo polovico vseh starostnih tipov gospodinjestev, vendar je večji delež teh gospodinjestev v centru dosežen ob manjšem številu tega tipa gospodinjestev, saj večji del mladih gospodinjestev (45,3 %) živi v pasu do 100m nad centrom.

Tabela: Gospodinjstva - starostna struktura

	Absolutna nadmorska višina										Skupaj
	0-200	201-300	301-400	401-500	501-600	601-700	701-800	801-900	901-1000	nad 1000	
Mlado % V	2,4	1,6	30,1	28,8	28,0	4,1	1,9	2,1	0,4	0,3	100
K	46,0	35,1	47,9	52,7	48,5	37,7	31,4	32,5	29,7	23,5	47,1
T											
zrelo	2,1	2,9	20,5	23,9	23,6	8,8	6,3	6,6	2,4	2,4	100
	14,9	22,6	11,9	16,1	15,0	29,7	38,3	37,8	51,7	58,5	17,3
ostarelo	2,6	1,9	34,7	22,5	29,3	3,8	1,8	2,3	0,4	0,2	100
	19,0	16,6	21,8	16,3	19,9	13,7	12,1	14,3	11,1	7,0	18,6
starajoče	2,7	3,3	30,7	23,4	25,7	6,1	3,3	3,2	0,7	0,6	100
	8,0	11,4	7,6	6,7	7,0	8,8	8,6	7,8	6,4	6,0	7,4
generacij.	3,1	3,2	32,7	22,0	26,9	5,3	2,8	2,4	0,6	0,5	100
	11,9	14,2	10,5	8,1	9,4	9,9	9,5	7,5	7,1	7,6	9,5
	2,5	2,2	29,6	25,7	27,2	5,1	2,8	3,0	0,8	0,7	100

Drugo po deležu v samem centru in obenem najštevilnejšo skupino med obravnavanimi gospodinjstvi, predstavljajo ostarela gospodinjstva, povpreček za alpski svet je 22,7 %. V pasu do 100m nad centrom se ostarela gospodinjstva po deležu izenačijo s tipom zrelih gospodinjstev (po 16 %), nato pa njihov delež močno upade in je v vseh višjih pasovih nižji od deležev stara-jočih in generacijskih gospodinjstev.

Med ostalimi tremi tipi (zrela, generacijska, starajoča) gospodinjstev na ravni centra ni velikih razlik, generacijska dosežejo v povprečju 9,4 %, zrela 7,4 % in starajoča 6,1 %. Takšna starostna sestava gospodinjstev na ravni občinskih centrov v alpskem območju kaže na karakteristično urbano strukturo, v kateri dominirajo mlada gospodinjstva, ob povečanem deležu ostarelih gospodinjstev. Tudi v tem primeru je razporeditev po relativnih višinskih pasovih različna. V centrih živi 43 % vseh ostarelih, 38 % vseh mladih, 34 % vseh generacijskih, 29 % vseh starajočih in le 15 % vseh zrelih gospodinjstev. Urbana naselja alpskega sveta torej predstavljajo prostor koncentracije pred vsem starostno manj perspektivnih tipov gospodinjstev. V neposredni bližini centrov, v primestnih naseljih, je zastopanost starostnih tipov gospodinjstev ugodnejša, ponovno pa se koncentracija ostarelih in starajočih gospodinjstev pojavi v pasu 300 metrov nad centrom. Takšna razporeditev kaže, da so večja urba na središča kot so občinski centri v alpskem svetu, predvsem bivališča mladih gospodinjstev, ki si ob zaposlitvi ustvarjajo svojo eksistenco ter ostarelih, ki niso več prostorsko mobilna, ko so si ustvarila eksistenco v mestu. V neposrednem zaledju centrov, v pasu do 100m nad centrom, ki v večini primerov že sodi k hribskemu pasu, je po podatkih sodeč najgostejša poselitev, kije glede starostne sestave gospodinjstev najbolj pestra, saj tu na dokaj ozkem območju (glede na višinsko razliko) živi tudi več kot tretjina posameznega starostnega tipa gospodinjstva. Enakovredno, vendar v manjšem obsegu so posamezni tipi zastopani v dveh naslednjih relativnih višinskih pasovih do višine 300m nad centrom, ki predstavlja drugo pomembnejšo ločnico. Če izhajamo iz lege oziroma nadmorske višine večine občinskih centrov v alpskem svetu Slovenije, pridemo ponovno do ugotovitve, da višina 600m predstavlja osnovno ločnico v slovenskem alpskem svetu, tudi ob upoštevanju relativnih odnosov visine in z njimi povezane dostopnosti centralnih naselij oziroma oblikovanja njihovih gravitacijskih območij.

Spreminjanje morfologije in klimatskih ter vegetacijskih potoz vplivajo na slabšanje bivalnih in rastiščnih pogojev, zato s to višino očitno prenehajo možnosti, ki jih za poselitev in gospo darjenje nudi ravninski svet alpskih dolin in kotlinic ter njihov robni hribski pas. Redkejša poselitev v obliki manjših naselij, skromnejše možnosti za kmetijsko proizvodnjo, pomanj kanje delovnih mest, obsežna dnevna migracija zaposlenih, so v glavnem značilnosti višinskih pasov nad 600m, ki ohranjajo zaradi dokaj ugodne starostne sestave poselitev višjih delov alpskega sveta.

Tabela: Starostna struktura gospodinjstva - relativna nadmorska višina

			center	10-100m	101-200	201-300	301-400	401-500	nad 500	Skupaj
mlado	V	%	16990	20141	3631	1722	843	695	351	44373
	K		38,2	45,3	8,1	3,8	1,8	1,5	0,8	
zrelo			54,4	50,2	45,4	34,7	30,1	31,1	21,3	15219
			2334	6708	1793	1689	1092	786	817	
ostarelo			15,3	44,0	11,7	11,0	7,1	5,1	5,3	16354
			7,4	16,7	22,4	34,1	39,0	35,2	49,6	
starajoče			7099	6335	1264	696	318	271	171	6530
			43,4	39,9	7,7	4,2	1,9	1,6	1,0	
generacijsko			22,7	16,3	15,8	14,0	11,3	12,1	10,3	8393
			1907	2928	633	394	288	228	152	
			29,2	44,8	9,6	6,0	4,4	3,4	2,3	
			6,1	7,3	7,9	7,9	10,3	10,2	9,2	
			2880	3740	665	450	254	249	155	
			34,3	44,5	7,9	5,3	3,0	2,9	1,8	
			9,2	9,3	8,3	9,0	9,0	11,1	9,4	

Na enak način kot starostno sestavo gospodinjstev smo analizirali tudi socioekonomsko sestavo gospodinjstev, ki se je oblikovala v procesu industrializacije pod specifičnimi pogoji, ki so značilni za alpski svet Slovenije. V celoti je za alpski svet značilna popolna prevlada nekmečkih gospodinjstev, kar je posledica dolgotrajne in intenzivne industrializacije, ki je bila zlasti v nekaterih današnjih velikih industrijskih centrih začeta že pred vojno. Posebno intenziven je ta proces v zadnjih petnajstih letih, ko so se ob industriji začele razvijati tudi druge dejavnosti kot rezultat vedno bolj urbanizirane družbe, s tem pa so se odpirala vedno nova delovna mesta. Preobrazba je zajela predvsem številna delavsko-kmečka gospodinjstva, ki so se dokončno preselila v nekmečka. Analiza popisa leta 1981 pokaže naslednjo socioekonomsko sestavo gospodinjstev: 1,8 % čistih kmečkih gospodinjstev, 10,5 % mešanih delavsko-kmečkih gospodinjstev in 87,6 % nekmečkih gospodinjstev.

Nekmečka gospodinjstva absolutno prevladujejo v vseh višinskih pasovih, njihov delež v posameznem pasu ni nikjer manjši od 65 %, več kot 90 % pa doseže v dveh višinskih pasovih: 300-400m in 500-600m. Delež drugih tipov je skorajda zanemarljiv, še posebej, če mešana delavsko-kmečka gospodinjstva razdelimo na mešana pretežno kmečka, mešana enakovredno in mešana pretežno nekmečka. Delež vseh navedenih podtipov mešanih gospodinjstev kot tudi čistih kmečkih gospodinjstev narašča z višino. Delež mešanih gospodinjstev poraste od 7,8 % v pasu 300-400m na 30,6 % v pasu 900-1000m. Čistih kmečkih gospodinjstev je malo, v nobe nem od obravnavanih višinskih pasov njihov delež ne preseže 3,9 % kar predstavlja najvišjo vrednost v pasu 600-700m.

V osnovi lahko v alpskem svetu Slovenije opredelimo le en tip socioekonomske sestave gospodinjstev, to je prevlada nekmečkega tipa gospodinjstev, pri čemer v okviru vsakega posameznega višinskega pasu sledijo glede na vrednosti deleža mešana pretežno nekmečka gospodinjstva, mešana enakovredna gospodinjstva, mešana pretežno kmečka gospodinjstva in z najmanjšim deležem so na zadnjem mestu v vseh višinskih pasovih kmečka gospodinjstva. Ta homogeni tip pa se deli glede na relativne deleže posameznih socioekonomskih tipov gospodinjstev na dve višinski območji:

- prvo območje obsega višinske pasove od 0 do 600m, značilen je 90 % delež nekmečkih gospodinjstev in manj kot 2 % čistih kmečkih gospodinjstev, ostalo so mešana gospodinjstva, med katerimi delež mešanih pretežno kmečkih gospodinjstev ne preseže 1,7 %
- drugo območje obsega višinske pasove nad 600m, tudi tu je prevladujoč tip nekmečkih gospodinjstev, značilna je rast deleža mešanih gospodinjstev, ki doseže od 23,5 % do 30,6 % ter večji delež kmečkih gospodinjstev, ki se giblje okrog 3 %

Tabela: Socioekonomska struktura gospodinjstva - absolutna nadmorska višina

		absolutna nadmorska višina										
		0-200	201-300	301-400	401-500	501-600	601-700	701-800	801-900	901-1000	nad 1000	%
čista	% V	2,6	2,6	31,3	23,3	16,2	10,6	5,6	5,3	1,4	0,7	100
kmečka	K	1,9	2,2	1,8	1,7	1,1	3,9	3,7	3,2	3,3	1,8	1,8
	T	0,0	0,0	0,5	0,4	0,3	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0	
mešana		2,3	2,0	29,1	23,7	18,5	10,4	6,2	5,3	1,2	0,8	100
polkmečka		1,7	1,6	1,6	1,7	1,2	3,7	4,0	3,2	2,7	2,1	1,7
		0,0	0,0	0,5	0,4	0,3	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	
mešana		2,1	3,2	23,6	23,3	19,7	11,6	7,5	5,6	2,1	0,9	100
		4,0	6,9	3,3	4,2	3,4	10,5	12,3	8,6	12,3	5,8	4,5
		0,0	0,1	1,0	1,0	0,9	0,5	0,3	0,2	0,0	0,0	
mešana pret.		1,9	4,1	21,9	24,1	20,7	10,7	6,9	5,6	2,8	0,9	100
nekmečka		3,4	8,4	2,9	4,2	3,4	9,3	11,0	8,3	15,6	5,5	4,3
		0,0	0,1	0,9	1,0	0,9	0,4	0,3	0,2	0,1	0,0	
nekmečka		2,4	1,9	32,9	25,1	27,3	4,1	2,1	2,5	0,6	0,6	100
		88,8	80,7	90,2	88,1	90,7	72,3	68,8	76,5	65,9	84,5	87,4
		2,1	1,7	28,8	21,9	23,9	3,6	1,9	2,2	0,5	0,6	
Skupaj		2,4	2,1	31,9	24,9	26,3	4,9	2,7	2,9	0,7	0,7	

Navedena tipika socioekonomske sestave gospodinjstev, ki predstavlja povprečje za celotno območje alpskega sveta, je značilna za območja občin Tolmin, Tržič, Škofja Loka, Kranj in Mozirje, medtem ko je v preostalih štirih občinah: Kamnik, Jesenice Radovljica in Ravne na Koroškem, pa je meja med obema tipičnima višinskima pasovoma pomaknjena za 100m navzgor na 700m nadmorske višine. To je predvsem posledica dejstva, da je v teh občinah večji del višjega sveta, ki je tudi poseljen gosteje kot v drugih občinah alpskega sveta Slovenije.

Pravtako kot pri analizi gospodinjstev glede na starost njihovih članov je v primeru socioekonomske sestave gospodinjstev značilna velika koncentracija gospodinjstev v okviru treh višinskih pasov od 300 do 600m. Tu je koncentriranih 85,3 % nekmečkih gospodinjstev, 71,3 % mešanih pretežno kmečkih gospodinjstev 70,8 % čistih kmečkih gospodinjstev, ter po 66 % mešanih enakovrednih in mešanih pretežno nekmečkih gospodinjstev.

Ob upoštevanju relativnih višinskih pasov se jasno pokaže, kako z oddaljenostjo od občinskega središča upada delež nekmečkih in mešanih pretežno nekmečkih gospodinjstev ter narašča delež preostalih treh tipov, med katerimi ima najpomembnejši delež tip mešanih enakovrednih gospodinjstev. V centru preseže delež nekmečkih gospodinjstev 96 %, tu je koncentriranih kar 37,7 % tega tipa gospodinjstev. Če upoštevamo še pas 100m nad centrom se ta delež povzpne na 81 %. Na območju centra in v pasu do 100m nad centrom je koncentriranih tudi dve tretjini čistih kmečkih in mešanih pretežno kmečkih gospodinjstev. Mešana enakovredno in mešana pretežno nekmečka gospodinjstva pa so koncentrirana predvsem v pasovih 100 in 200m nad centrom, kjer dosežeta nekaj več kot polovico gospodinjstev posameznega tipa.

Tudi pri višinski razporeditvi glede na relativno oddaljenost od občinskega centra je jasno vidna ločnica pri višini 300m nad centrom, na kateri se močno zniža delež nekmečkih gospodinjstev, naraste pa predvsem delež mešanih in mešanih pretežno nekmečkih gospodinjstev. Zanimiv je edino nenaden porast nekmečkih gospodinjstev v pasu nad 500 m nad centrom. Ta ugotovitev govori v prid tezi, da se v nekdanje vikende stalno vseljuje starejše prebivalstvo iz mest, oziroma, da si mlade družine iščejo možnosti za nastanitev tudi izven mesta.

Tabela: Socioekonomska struktura gospodinjstva - relativna nadmorska višina

	center	10-1000	101-200	201-300	301-400	401-500	nad 500	skupaj
čisto kmečko	213	865	170	136	112	125	51	1672
V %	12,7	51,7	10,1	8,1	6,6	7,4	3,0	
	0,6	2,1	2,1	2,7	3,9	5,5	3,0	
mešana pret. kmečka	263	819	137	117	131	108	61	1636
	16,0	50,0	8,3	7,1	8,0	6,6	3,7	
	0,8	2,0	1,7	2,3	4,6	4,8	3,6	
mešana	391	2013	442	371	368	384	176	4145
	9,4	48,5	10,6	8,9	8,8	9,2	4,2	
	1,2	4,9	5,5	7,4	13,0	17,0	10,6	
mešana pret. nekmečka	286	1977	512	373	343	309	186	3986
	7,1	49,5	12,8	9,3	8,6	7,7	4,6	
	0,9	4,8	6,3	7,4	12,1	13,7	11,2	
nekmečka	30229	34718	6765	3981	1863	1323	1183	80062
	37,7	43,3	8,4	4,9	2,3	1,6	1,4	
	96,3	85,9	84,2	79,9	66,1	58,8	71,3	
starost skup.	31210	40052	7986	4951	2795	2229	1646	
socioekonom.	31382	40392	8026	4978	2817	2249	1657	

5. IZGRADNJA STANOVANJ KOT FIZICNI ELEMENT URBANIZACIJE

Analiza fizičnega obsega stanovanjske gradnje kot pokazatelja urbanizacije je temeljila na podatkih popisa 1981. Kot osnovni podatek nam je služila informacija o letu izgradnje stanovanj v občinah, krajevnih skupnostih in višinskih pasovih. Za spremljanje intenzivnosti gradnje smo obdobje razdelili v šest kategorij:

- stanovanja, zgrajena do leta 1918
- stanovanja, zgrajena v obdobju 1919 - 1940
- stanovanja, zgrajena v obdobju 1941 - 1945
- stanovanja, zgrajena v obdobju 1946 - 1960
- stanovanja, zgrajena v obdobju 1961 - 1970
- stanovanja, zgrajena v obdobju 1971 - 1981

Gradnja stanovanj je kazalec urbanizacije, ki združuje značilnosti vidikov tega procesa v pokrajini. Po eni strani se pospešena gradnja stanovanj odraža morfološko in prispeva h krepitvi in rasti že obstoječih urbanih aglomeracij in k nastajanju novih, torej k rasti fizičnih struktur urbanega območja (seveda skupaj z rastjo ostalih fizičnih struktur: komunalne infrastrukture, proizvodnih in servisnih površin itd.). V Sloveniji (in alpski svet ni izjema) pa zaradi podedovanega sistema poselitve, nekaterih kulturnih značilnosti in predvsem zaradi policentrično usmerjene razvojne politike izgradnja stanovanj in njena prostorska disperziteteta posredno kažejo na učinke urbanizacije v obliki suburbanizacije oziroma hipourbanizacije. V večji meri gre torej za širjenje v obliki širjenja mestnega načina življenja na podeželje, za socio-ekonomske in demografske spremembe pri prebivalstvu in podobno. Z razvojem občinske samouprave, polkmečkim "pendlerskim" načinom življenja, gradnjo tovarn in enodružinskih hiš po malih naseljih Slovenije, se je ideja policentričnosti uresničila. V veliki meri pa se je lahko uresničila vsled našega polovičnega delavnika, ki je skoro edinstven v razvitem svetu in ki omogoča nekajurno popoldansko delo na njivi, vrtu, v drobni obrti, v turizmu, gradnjo hiše in podobno (A. Pogačnik 1986, str. 4).

Gradnja stanovanj na podeželju se širi skoraj izključno v obliki enostanovanjskih hiš. Tovrsten način gradnje je možen, pogosto pa tudi dominanten v urbanih naseljih majhne ali srednje velikosti, vsaj sporadično pa se pojavlja v vseh naseljih slovenskega alpskega sveta. V morfološkem pogledu je najmarkantnejši kazalec urbanizacije podeželja v Sloveniji.

Tabela: Delež stanovanj (v odstotkih), zgrajenih po vojni in v zadnjih desetih letih po občinah

	1946 - 1981	1971 - 1981
Jesenice	68,9	27,3
Kamnik	71,0	32,3
Kranj	70,9	30,8
Mozirje	61,0	27,5
Radovljica	71,0	35,2
Ravne	74,6	31,7
Škofja Loka	66,9	31,4
Tolmin	61,7	43,5
Tržič	64,0	26,9
S k u p a j	68,8	32,0

Vir: Zavod SRS za statistiko, popis 1981

Gradnja stanovanj v zadnjih štiridesetih letih je nekoliko nad slovenskim povprečkom, zlasti v prvem povojnem obdobju, predvsem zaradi hitrega razvoja industrijske dejavnosti. V zadnjih desetih letih je dinamika bliže povprečku republike. Med občinami so razlike opazne, vendar se le delno ujemajo z razlikami v stopnji družbeno-gospodarskega razvoja. Najstarejši stanovanjski fond je v občinah Mozirje, Tolmin, Tržič in Škofja Loka, najnovejši pa v občinah Ravne, Kamnik, Radovljica in Kranj. Jesenice so doživljale zaradi posebnosti v gospodarski rasti in zaradi možne imigracije hitro številčno rast stanovanj v času do leta 1970, kasneje pa se je rast umirila in je precej pod republiškim povprečkom. Hitrejšo gradnjo stanovanj v zadnjih desetih letih (oziroma v obdobju med zadnjima dvema popisoma) imata predvsem občini Radovljica in Kamnik, izjema pa je rast v občini Tolmin, vendar v največji meri zaradi rušilnega vpliva potresa leta 1976.

Najstarejši stanovanjski fond imajo više ležeča območja (nad 600 m nadmorske višine), saj je bila približno četrtnina stanovanj zgrajenih že pred letom 1919. V nižjih predelih znaša ustrezen delež okrog 15 %. Ustrezno obratno je razmerje deleža novejših stanovanj. Zanimiv je podatek, da je delež novejših stanovanj v višini nad 800 m zopet nekoliko višji, pa tudi rast v zadnjih dvajsetih letih je bolj dinamična. Poglavitno vlogo pri tem sta odigrala skokovito naraščanje sekundarnih počitniških bivališč po letu 1960, deloma pa tudi povečanje novozgrajenih enodružinskih hiš v bolj odročnih območjih zaradi možnosti dnevnega migriranja in pa zato, ker v dolini rast števila novih stanovanj ni mogla slediti gospodarskemu razvoju in številu novih delovnih mest.

Če sledimo intenzivnosti gradnje stanovanj po relativnih višinskih pasovih z ozirom na center občine, lahko izluščimo pet osnovnih ugotovitev:

- relativno najmanj starih stanovanj je v centru občine oziroma v njenem najbolj urbaniziranem delu;
- relativno in absolutno najintenzivnejša gradnja v letih od 1945 do 1970 je bila v centru in okolici do višine 100 m nad centrom;
- relativno najintenzivnejša gradnja po letu 1970 je v okolici centra do višine 300 m, nato pa približno enako v centru samem in v višinskem pasu 300 - 400 m nad centrom;
- relativen padec v gradnji stanovanj je bil v zadnjih desetih letih moč zabeležiti samo v občinskih centrih (v okviru celotnih slovenskih Alp);
- zlasti po letu 1971 se je relativno in absolutno močno intenzificirala rast stanovanj v više ležečih območjih.

Na osnovi opredeljenih trendov lahko zaključimo, da se je okrog leta 1960, še bolj pa po letu 1970, enosmeren razvoj najhitrejše koncentracije prebivalstva in celotnega spleta procesov urbanizacije v urbanih centrih in bližnji okolici nekoliko omilil in so se povratni multiplikativni učinki v obliki povratnega sklopa razširili dlje v pokrajino. V ravninskem in dolinskem dnu lahko po tem obdobju dejansko sledimo močnemu oblikovanju urbanega kontinuuma v prostorskem smislu, odmaknjeni, višji in do tedaj izrazito podeželski predeli pa so dobili nove funkcije kot so: spalna območja dnevnih migrantov, razvoj turizma, oblikovanje območij za oddih in rekreacijo, območja specializiranega tržnega kmetovanja.

Tabela: Starost stanovanj po posameznih višinskih pasovih

Obdobje	V i š i n a									
	do 200 m	201-300	301-400	401-500	501-600	601-700	701-800	801-900	901-1000	1001 in več
do 1918 št. 287	375	3876	3807	4170	1347	791	748	180	133	15714
% 13,1	19,3	13,6	17,0	18,1	30,2	31,5	27,8	25,2	20,8	17,6
1919-1940 št. 331	208	2767	1698	2516	389	213	253	85	52	8512
% 15,1	10,7	9,7	7,6	10,9	8,7	8,5	9,4	11,9	8,1	9,6
1941-1945 št. 1	1	379	355	217	46	20	25	5	6	1055
% 0,0	0,0	1,3	1,6	0,9	1,0	0,8	0,9	0,7	0,9	1,2
1946-1960 št. 238	92	4374	3811	3956	697	343	409	94	120	14134
% 10,8	4,7	15,4	17,0	17,2	15,7	13,6	15,2	13,2	18,8	15,9
1961-1970 št. 391	177	6667	4874	4995	602	370	341	91	115	18623
% 17,8	9,1	23,4	21,7	21,7	13,5	14,7	12,7	12,8	18,0	20,9
1971-1981 št. 899	980	9716	7263	6622	1217	638	756	214	181	28486
% 40,9	50,5	34,1	32,4	28,8	27,3	25,4	28,1	30,0	28,3	32,0
Neznano št. 51	108	690	607	536	155	138	156	44	33	2518
% 2,3	5,6	2,4	2,7	2,3	3,5	5,5	5,8	6,2	5,2	2,8
Skupaj št. 2198	1941	28469	22415	23012	4453	2513	2688	713	640	89042
% 100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Vir: Zavod SRS za statistiko, popis 1981

Tabela: Intenzivnost gradnje stanovanj po relativnih višinskih pasovih po obdobjih

Obdobje	V i š i n a							Skupaj
	center	do 100m nad c.	101-200m nad c.	201-300m nad c.	301-400m nad c.	401-500m nad c.	501 in več nad c.	
do 1918	št. 3740 % 23,8	7029 44,7	1658 10,5	1141 7,3	853 5,4	796 5,1	512 3,3	15729 100,0
1919-1940	št. 2862 % 33,7	3709 43,6	709 8,3	571 6,7	305 3,6	211 2,5	138 1,6	8505 100,0
1941-1945	št. 441 % 41,9	456 43,3	67 6,4	30 2,8	15 1,4	33 3,1	11 1,0	1053 100,0
1946-1960	št. 5481 % 38,8	5788 40,9	1334 9,4	554 3,9	339 2,4	337 2,4	303 2,1	14136 100,0
1961-1970	št. 7751 % 41,6	8220 44,1	1231 6,6	691 3,7	318 1,7	222 1,2	205 1,1	18638 100,0
1971-1981	št. 9229 % 32,4	13284 46,7	2489 8,7	1670 5,9	856 3,0	551 1,9	388 1,4	28467 100,0
neznano	št. 598 % 23,8	1035 41,2	292 11,6	294 11,7	113 4,5	92 3,7	90 3,6	2514 100,0
Skupaj	št. 30102 % 33,8	39521 44,4	7720 8,7	4951 5,6	2799 3,1	2242 2,5	1647 1,8	89042 100,0

Vir: Zavod SRS za statistiko, popis 1981

Navedena shema je seveda posplošena za celotni slovenski alpski svet in v manjši meri upošteva pojave kot je znatno zmernejši razvoj v občini Mozirje ali pa celo znaki zaostajanja v razvoju za pretežni del gorskega in hribskega območja občine Tolmin. Vendarle so omenjeni trendi bolj ali manj prisotni na celem območju in se prostorsko ločijo predvsem po dinamiki, manj pa po vsebini.

5.1. Stanovanja za počitek in rekreacijo

Stanovanja za počitek in rekreacijo so zanimiv in ponekod tudi zelo pomemben morfološki in strukturni element pokrajine. A. Gosar navaja časovni razvoj tega pojava v slovenskem alpskem svetu. V šestdesetih letih je bilo v visokogorju Slovenije okrog 750 tovrstnih stanovanj, ob popisu leta 1971 1283, deset let kasneje pa podatki popisa navajajo že 4194 "hiš in stanovanj, ki niso namenjena stalnemu bivanju" (A. Gosar, 1983, str. 44 - 45).

Število oziroma delež skupnega števila stanovanj po posameznih občinah je različno:

Jesenice -	5,7 %	Ravne-	0,6 %
Kamnik -	1,8 %	Škofja Loka-	4,2 %
Kranj -	2,7 %	Tolmin	- 6,1 %
Mozirje -	5,0 %	Tržič	- 4,2 %
Radovljica -	9,1 %		

Največje število stanovanj za počitek in rekreacijo je v višinskem pasu, ki sega do 100 m nad centrom, vendar so le izjemoma locirane v dolini. Število v višjih pasovih nekoliko upade, v pasu nad 500 m nad centrom pa se pojavi sekundarni višek. Relativno pa delež tovrstnih stanovanj v odnosu do skupnega števila stanovanj narašča z višino. V občinah se pojavljajo območja (krajevne skupnosti), kjer ta delež presega 20 %:

Jesenice: Kranjska gora, Planina;

Kamnik: Vranja pec;

Kranj: Šentviška gora, Jezersko, Jošt, Goriča, Grad

Mozirje: ni take koncentracije;

Radovljica: Srednja vas, Bohinjska Bistrica, Koprivnik

Ravne: ni take koncentracije;

Škofja Loka: Sorica, Javorje, Lenart;

Tolmin: Log, Soča - Trenta;

Tržič: Brezje, Podljubelj.

Vse večje zgoščitve so bodisi v hribovitem ali sredogorskem svetu ali pa v višjih alpskih dolinah, ki se globoko vrezujejo v notranjost gorskih masivov. V primeru sekundarnih počitniških bivališč gre seveda za posebno obliko disperzne urbanizacije podeželja s posebnostmi v morfološkem in socioekonomskem razvoju naselij oziroma območij.

Tabela: Razporeditev stanovanj za počitek in rekreacijo po relativnih višinskih pasovih

	št.	%
1 (center)	176	4,5
2 (do 100 m nad c.)	1359	35,0
3 (101-200 m)	531	13,7
4 (201-300 m)	774	19,9
5 (301-400 m)	331	8,5
6 (401-500 m)	243	6,3
7 (501 in več m)	473	12,2
S k u p a j	3887	100,0

Vir: Zavod SRS za statistiko, popis 1981

Tabela: Obdobja izgradnje stanovanj za počitek in rekreacijo

	št.	%
1 (do 1918)	545	14,0
2 (1919-1940)	257	6,6
3 (1941-1945)	5	0,1
4 (1946-1960)	225	5,8
5 (1961-1970)	618	15,9
6 (1971-1981)	1757	45,2
7 (neznano)	480	12,3
S k u p a j	3887	100,0

Vir: Zavod SRS za statistiko, popis 1981

6. ZAKLJUČEK

Obsežno zasnovano raziskovanje, ki je zajelo devet občin slovenskega alpskega sveta - Tolmin, Jesenice, Radovljico, Tržič, Škofjo Loko, Kranj, Kamnik, Mozirje in Ravne na Koroškem - je bilo usmerjeno predvsem v analizo prostorskih in časovnih razsežnosti procesov industrializacije in urbanizacije ter njihovih kvalitativnih in kvantitativnih značilnosti, pogojenih s specifično razgibanostjo reliefa v alpskem svetu Slovenije.

Alpski svet Slovenije predstavlja območje, kjer sta prisotna oba vidika urbanizacije - povečevanje mestnih naselij in urbanizacija podeželja, vendar ujeta v specifične prirodno geografske značilnosti pokrajine in zato v mnogočem preoblikovana glede na dominantnost posameznih sestavin pokrajine v zaključnih območjih. Osnovna značilnost, ki velja nasplošno za ves alpski svet Slovenije, je prevlada koncentracije prebivalstva v dolinskih in ravninskih območjih, medtem ko so oddaljeni, hriboviti predeli še vedno podvrženi negativnim demografskim spremembam.

Industrializacijo smo obravnavali predvsem kot generatorja urbanizacije in z njo povezanih sprememb v starostni in socio ekonomski sestavi prebivalstva alpskega sveta v Sloveniji. Industrija ima v gospodarstvu alpskega sveta velik pomen, saj v povprečju zaposluje dobro polovico aktivnega prebivalstva. Kot kažejo podatki za leto 1981 je imela največji delež v sekundarni dejavnosti aktivnega prebivalstva občina Tržič in sicer 67,3 %, ostale občine alpskega sveta so imele približno enak delež, ki se je gibal okrog 50 %, najmanjši delež v industriji zaposlenega aktivnega prebivalstva pa je imela občina Mozirje 40,6 %. Tako pomemben delež industrije v zaposlitvi aktivnega prebivalstva kaže, da je industrializacija dosegla tisto točko razvoja, na kateri se prične uveljavljati vedno večji pomen storitvenih dejavnosti, ki v sedanji strukturi aktivnega prebivalstva predstavljajo nekako četrtino, pričakovati pa je, da bo njihov delež povečan z nadaljnjim razvojem turizma, prometa in trgovine v tem vse bolj urbaniziranem območju.

6.1. Preobrazba sestave prebivalstva in gospodinjstev v procesih urbanizacije

V procesu industrializacije in urbanizacije se je oblikovala specifična demografska sestava prebivalstva v alpskem svetu SR Slovenije. Značilno je predvsem pojemanje demografskega potenciala z večanjem nadmorske višine, kar je posledica selitev prebivalstva bliže zaposlitvenim centrom v nižinah, v dnu dolin.

Indeks staranja v celotnem območju alpskega sveta doseže vrednost 43,1, kar kaže na začetek ostarevanja prebivalstva. Razlike med posameznimi višinskimi pasovi kot tudi med posameznimi območji alpskega sveta oz. občinami so izrazite. V osnovi ločimo tri karakteristične višine preko katerih se hitreje zmanjšuje demografski potencial prebivalstva.

Prvo območje je omejeno le na občino Tolmin in obsega pas do višine 300 m n.m. V drugih občinah, kjer se poselitev pričinja na 300 m n.m.v. se ta stopnja dviguje do 500 m n.m., naslednja značilna stopnja vrednosti indeksa staranja pa je pri 900 m. Očitne so tudi razlike med zahodnim delom alpskega sveta, ki ga predstavlja občina Tolmin, ki ima med vsemi občinami alpskega sveta najslabši demografski potencial, ter osrednjim delom, ki ga predstavljajo gorenjske občine. Te imajo izenačene vrednosti indeksa staranja, z naznačeno tendenco staranja prebivalstva v višinah nad 500 m n.m. in ostro mejo pri 700 m n.m., kjer doseže indeks staranja na tem območju najvišjo vrednost v občini Radovljica 216,6. Severovzhodni del alpskega sveta, torej območje občin Kamnik, Mozirje in Ravne na Koroškem, pa ima spet sorodne poteze sestave prebivalstva po starosti, s tem, da je za območje občine Mozirje v celoti značilen višji indeks staranja. Občini Ravne na Koroškem in Kamnik imata poleg občine Kranj, najnižjo vrednost indeksa staranja

Rezultati analize indeksa staranja na osnovi relativnih višinskih razlik pokažejo zakonitost slabljenja demografskega potenciala z naraščajočo višino in oddaljenostjo od centra občine. Indeks staranja je v centrih občin v alpskem svetu Slovenije nižji od povprečnega, saj doseže le vrednost 37,9. Nato vrednost indeksa počasi narašča, najprej na 45,5 v pasu do 100 m nad centrom, v pasu do 200 m višinske razlike od centra doseže vrednost 50,1, nato sledita dva močnejša skoka za približno 11 odstotnih točk, tako, da v pasu do 500 m relativne višinske razlike do centra doseže vrednost 74,6. V zadnjem pasu, ki združuje vse prebivalstvo, ki živi več kot 500 m nad centrom, pa znaša indeks staranja že 89,6.

Demografski potencial gospodinjstev smo opredelili na osnovi petih tipov gospodinjstev glede na starost njihovih članov. Osnovna poteza starostne tipologije gospodinjstev v alpskem svetu Slovenije je izrazito velik delež mladih gospodinjstev, ki v vsem območju v povprečju doseže 47,1 %, skupaj z zrelim tipom gospodinjstev (17,3 %) pa tako imenovana perspektivna gospodinjstva presežejo več kot 64 % vseh gospodinjstev. Ob upoštevanju pogojne perspektivnosti za tip generacijskih gospodinjstev, ki dosežejo v alpskem svetu Slovenije 9,5 %, lahko ugotovimo, da četrtno gospodinjstev v alpskem svetu predstavljajo starajoča in ostarela gospodinjstva, ki vplivajo na slabši demografski potencial tega območja.

Analiza koncentracije posameznih starostnih tipov gospodinjstev po posameznih višinskih pasovih pokaže, da živi v območju treh višinskih pasov od 300 do 600 m 86 % mladih gospodinjstev, prav toliko ostarelih gospodinjstev, 81 % generacijskih gospodinjstev, 79 % starajočih in 58 % tipa zrelih gospodinjstev. Kljub izjemni koncentraciji vseh starostnih tipov gospodinjstev v do kaj ozkem območju ter ob upoštevanju deležev posameznih višinskih pasov po posameznih občinah alpskega sveta Slovenije, je mogoče opredeliti tri tipe prevladujoče starostne sestave gospodinjstev v alpskem svetu Slovenije :

- prevlada mladih in ostarelih gospodinjstev do višine 600m, nad njo prevlada zrelih, v vseh višinskih pasovih delež generacijskih večji od deleža starajočih gospodinjstev (to je tudi povprečje za alpski svet, ki je z nekaterimi modifikacijami na račun razlik v nadmorski višini posameznih občin značilen za občine Kamnik, Tržič, Kranj in Tolmin / pri zadnjih dveh je meja 500 m/)
- prevlada mladih gospodinjstev do višine 700 m, v vseh višinskih pasovih jim nato sledijo zrela, ostarela, generacijska in starajoča gospodinjstva (občine Radovljica, Škofja Loka, Mozirje in Ravne na Koroškem - za slednjo je značilna sicer prevlada mladih gospodinjstev tudi nad navedeno mejo)
- prevlada mladih do višine 700 m, nad njo prevlada generacijskih, večji delež ostarelih kot zrelih do višine 700 m, njim sledijo generacijska in nato starajoča gospodinjstva (občina Jesenice)

Na enak način kot starostno sestavo gospodinjstev smo analizi rali tudi socioekonomsko sestavo gospodinjstev, ki se je oblikovala v procesu industrializacije pod specifičnimi pogoji, ki so značilni za alpski svet Slovenije. V celoti je za alpski svet značilna popolna prevlada nekmečkih gospodinjstev, kar je posledica dolgotrajne in intenzivne industrializacije. Leto 1981 pokaže naslednjo socioekonomsko sestavo gospodinjstev: 1,8 % čistih kmečkih gospodinjstev, 10,5 % mešanih delavsko-kmečkih gospodinjstev in 87,6 % nekmečkih gospodinjstev.

V osnovi lahko v alpskem svetu Slovenije opredelimo le en tip socioekonomske sestave gospodinjstev, to je prevlada nekmečkega tipa gospodinjstev, pri čemer v okviru vsakega posameznega višinskega pasu sledijo glede na vrednosti deleža mešana pretežno nekmečka gospodinjstva, mešana enakovredna gospodinjstva, mešana pretežno kmečka gospodinjstva in z najmanjšim deležem so na zadnjem mestu v vseh višinskih pasovih kmečka gospodinjstva. Ta homogeni tip pa se deli glede na relativne deleže posameznih socioekonomskih tipov gospodinjstev na dve višinski območji:

- prvo območje obsega višinske pasove od 0 do 600m, značilen je 90 % delež nekmečkih gospodinjstev in manj kot 2 % čistih kmečkih gospodinjstev, ostalo so mešana gospodinjstva, med katerimi delež mešanih pretežno kmečkih gospodinjstev ne preseže 1,7 %
- drugo območje obsega višinske pasove nad 600m, tudi tu je prevladujoč tip nekmečkih gospodinjstev, značilna je rast deleža mešanih gospodinjstev, ki doseže od 23,5 % do 30,6 % ter večji delež kmečkih gospodinjstev, ki se giblje okrog 3 %

Navedena tipika socioekonomske sestave gospodinjstev, ki predstavlja povprečje za celotno območje alpskega sveta, je značilna za območja občin Tolmin, Tržič, Škofja Loka, Kranj in Mozirje, medtem ko je v preostalih štirih občinah: Kamnik, Jesenice Radovljica in Ravne na Koroškem, pa je meja med obema tipičnima višinskima pasovoma pomaknjena za 100m navzgor na 700m nadmorske višine.

Tudi pri višinski razporeditvi glede na relativno oddaljenost od občinskega centra je jasno vidna ločnica pri višini 300m nad centrom, na kateri se močno zniža delež nekmečkih gospodinjstev, naraste pa predvsem delež mešanih in mešanih pretežno nekmečkih gospodinjstev. Zanimiv je edino nenaden porast nekmečkih gospodinjstev v pasu nad 500 m nad centrom. Ta ugotovitev govori v prid tezi, da se v nekdanje vikende stalno vseljuje starejše prebivalstvo iz mest, oziroma, da si mlade družine iščejo možnosti za nastanitev tudi izven mesta.

6.2. Nekatere osnovne značilnosti urbanizacije v alpskem svetu Slovenije

Število urbanega prebivalstva se v alpskem svetu Slovenije nenehno povečuje. Ponovno izstopa občina Jesenice, ki ima že tri četrtine mestnega prebivalstva. V podobno smer gre tudi razvoj v občini Ravne na Koroškem (64,8 %), veliko ne zaostajata občini Kranj (57,6 %) in Tržič (57 %), le malo manj kot polovica urbanega prebivalstva imajo občine Škofja Loka (49 %), Kamnik (45 %) in Radovljica (42 %). Najmanj urbanizirani občini sta še vedno Tolmin (25 %) in Mozirje (10 %), katere občinsko središče je šele ob zadnjem popisu prišteto med mestna naselja. Kljub temu, da večji del urbanega prebivalstva živi v občinskih središčih, je posledica industrializacije tudi urbaniziran način življenja na vasi. Socialnoekonomska preobrazba prebivalstva, ki je posledica industrializacije, je z odmiranjem klasične agrarne strukture vnesla nove elemente v fiziognomsko podobo in sestavo vasi. Vas je namreč ostala bivalni prostor številnih kmetov - delavcev, pa tudi delavcev, ki so preoblikovali način življenja na vasi.

Urbanizacija slovenskega alpskega sveta je že prešla tako imenovano sekundarno oziroma industrijsko fazo urbanizacije. V literaturi v glavnem naletimo na štiri faze procesa urbanizacije (D.Štefanovič, 1973):

- primarna (ruralizacija)
- sekundarna (industrijska)
- terciarna (regionalna)
- kvartarna (totalna), ki je bolj ali manj vizija prihodnosti, nastanek tako imenovanega ekumenopolisa).

Jakost urbanizacijskih tokov znotraj alpskega sveta ni enaka, prav tako ne stopnja urbaniziranosti. Zaradi posebnega razvoja v preteklosti predvsem izstopata Zgornje Posočje in Zgornja Savinjska dolina s počasnejšim širjenjem oziroma celo zaostajanjem širjenja inovacij v prostoru. Za osrednji del alpskega sveta, Gorenjsko in za občino Ravne pa velja, da so se urbanizacijski tokovi že krepko razširili preko meja starih urbanih jeder. V ravninskem in dolinskem svetu so se uveljavili tudi morfološko in povsem spremenili staro agrarno zunanost pokrajine, v bolj odročnih predelih pa so temeljito spremenili demografsko in socioekonomsko strukturo prebivalstva.

Za večino alpskega sveta velja, da je v prostorskem pogledu širjenja urbanizacije, v vertikalni in horizontalni mobilnosti prebivalstva in v odprtosti inovacijskim procesom iz širšega regionalnega območja presešla sekundarno fazo urbanizacije, saj je le-ta izrazito točkasto razporejena v pokrajini. Še vedno pa so v vseh pogledih izredno močni vplivi industrijske dejavnosti, ki ima izredno močno tradicijo v gospodarski strukturi večine občin. Terciarne in kvartarne dejavnosti so vsaj v primerjavi z nekaterimi drugimi območji v Sloveniji doživljale relativno skromen razvoj (z izjemo turizma).

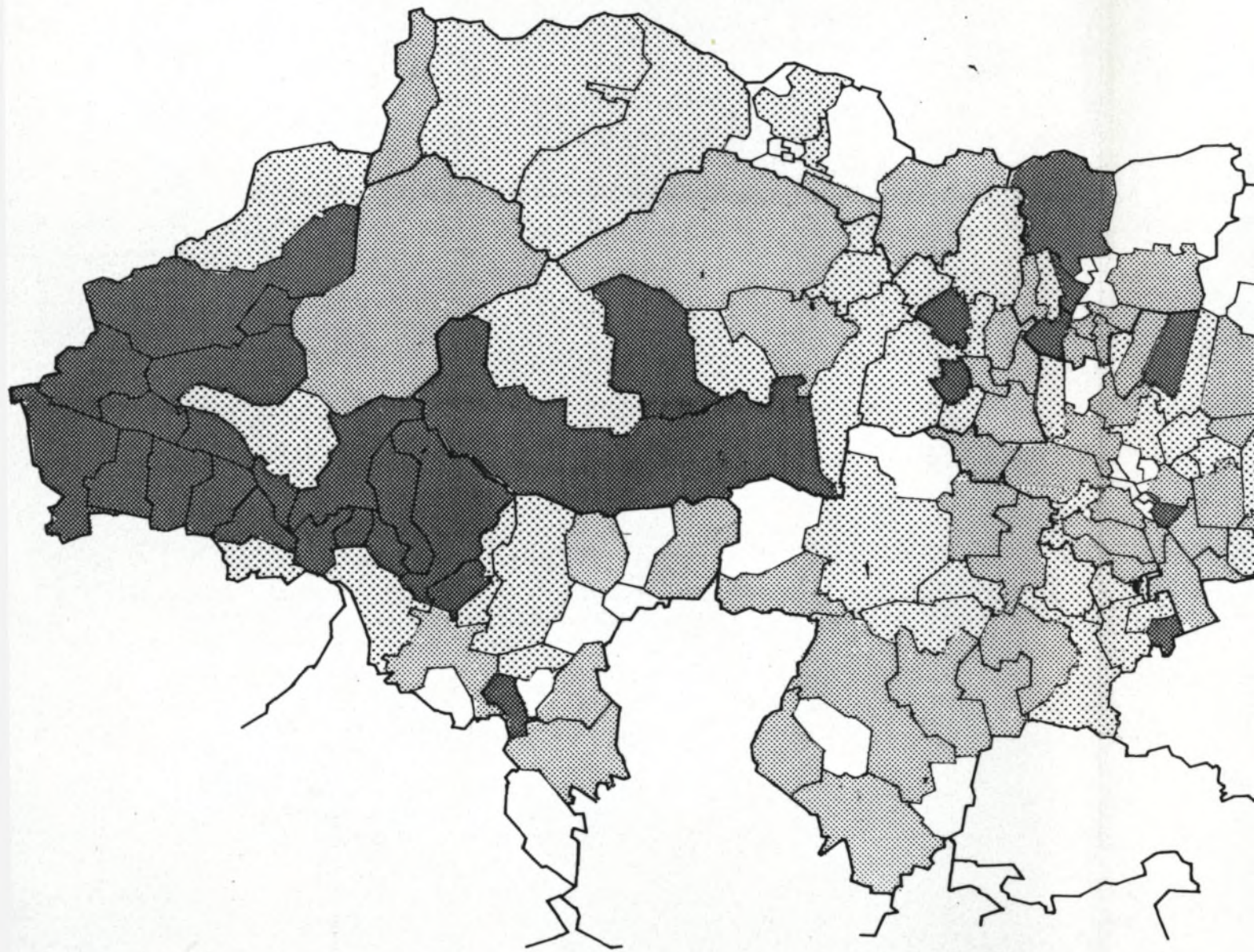
V raziskavi so nas predvsem zanimali značilnosti urbanizacije podeželja (suburbanizacije, hipourbanizacije), ki smo ga v konkretnem primeru zaradi specifičnih reliefnih razmer opredeljevali z rastočo višinsko razliko do centrov razvoja. Na osnovi dinamike in jakosti urbanizacijskih tokov smo opredelili štiri območja:

- območje centra občine in njegovo najožje zaledje; to so v večini primerov starejša naselja mestnega ali tržnega tipa. Proces industrializacije se je v glavnem pričel že pred drugo svetovno vojno, ponekod že v 19. stoletju, močan razmah pa je bil zlasti po vojni do leta 1960 oziroma 1970. Tudi fizična in populacijska rast naselij kaže podobne trende.
- območje do višine 100 m nad centrom, ki zajema veliko večino ravninskega oziroma dolinskega sveta. V preteklosti agrarna ali polagrarna pokrajina je po vojni doživela izredno močne morfološke, gospodarske in prebivalstvene spremembe. Zlasti v zadnjih dvajsetih letih predstavlja območje za razbremenitev občinskih centrov z razvojem sekundarnih gravitacijskih in zaposlitvenih naselij, z lokacijo infrastrukture in deloma nove industrije ter z razvojem obsežnih novih naselbinskih četrti dnevnih migrantov. Morfološka značilnost je prehod iz urbanega v ruralno - urbani kontinuum.
- območje v višini od 100 do 300 m nad centrom, ki se najbolj približuje pojmu podeželje v današnjem pomenu te besede. Dnevna migracija je segla tudi v ta naselja in v glavnem zastavlja depopulacijo. Urbanizacija se širi bolj ekstenzivno, predvsem v obliki spreminjanja prebivalstvenih struktur. Nov fizični element v pokrajini so zlasti novogradnje, ki pa so v glavnem znotraj sklenjenega kompleksa vasi. Migracijski tokovi do sem v glavnem ne segajo.
- območje nad to mejo, ki je bilo že v preteklosti redko poseljeno v obliki zaselkov in samotnih kmetij. Urbanizacija se odraža kot v prejšnjem območju, kot element transformacije pa se pojavlja tudi turizem. Od vseh štirih območij je prav v zadnjem pojav sekundarnih počitniških bivališč najmočnejši in je ponekod ustvaril specifičen tip pokrajine.

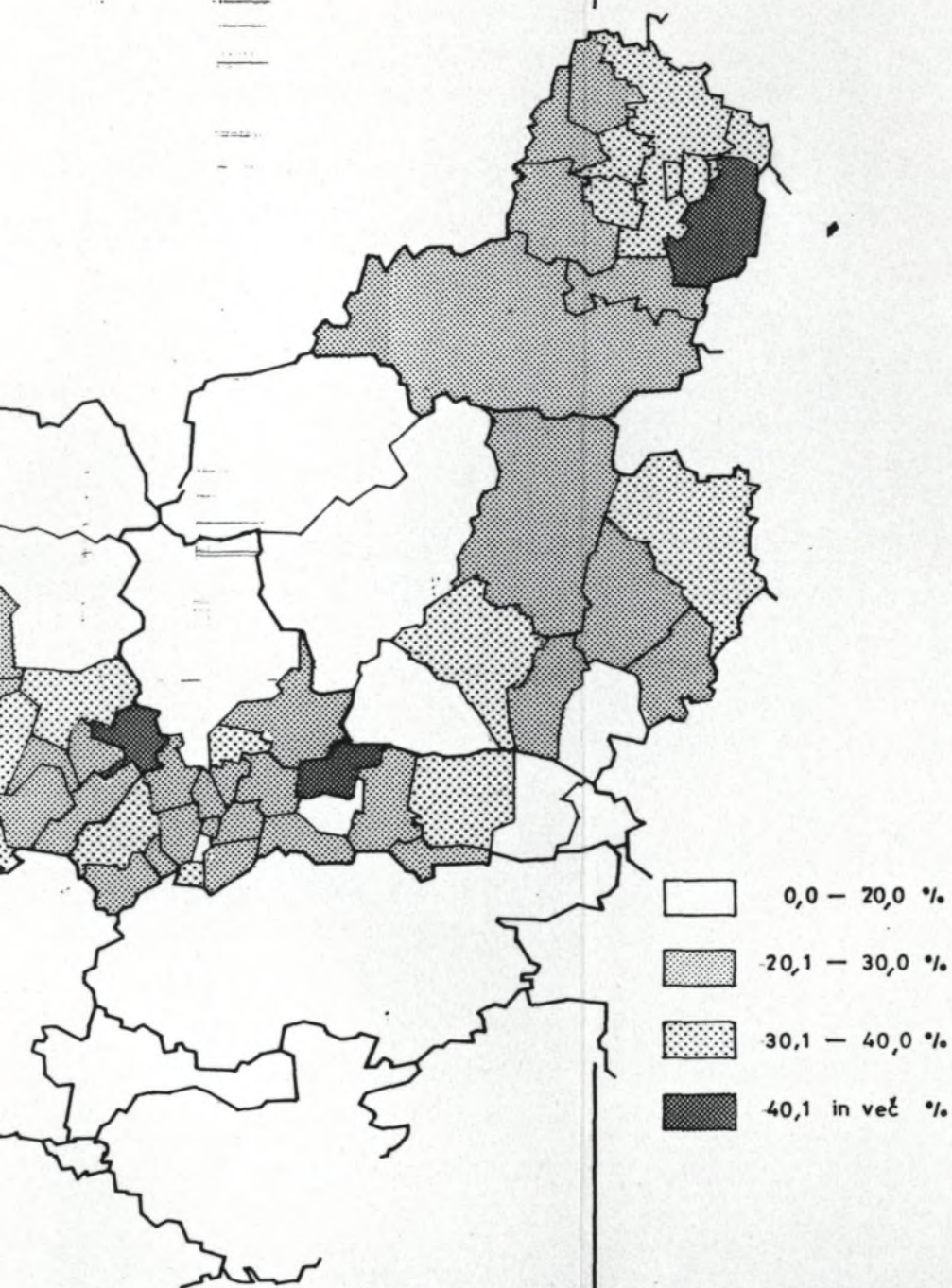
Literatura

- D.Ogrin, 1967: Kmetijska zemlja in urbanizacija, Spominski zbornik Biotehnične fakultete v Ljubljani, s. 14 - 18. Ljubljana.
- H.Lefebvre, 1970: La revolution urbaine, G.Ilimard, Paris. Prevod M.Vukmirovič - Mihailovič: Urbana revolucija, Nolt, Beograd 1974.
- J.Toth, 1984: Peculiarities in the Process of Urbanization on the Great hungarian plain. Geographical essays in Hungary, Budapest, str. 113 - 125.
- V. in V. Kokole, 1969: Urbanizacija podeželja v Sloveniji, Geografski vestnik, let. 41, str. 3 - 23, Ljubljana.
- A.Melik, 1961: Rast naših mest v novejši dobi, Dela SAZU, Ljubljana.
- I.Glonar, 1981: Naselja s pretežno kmečkim prebivalstvom, Prikazi in študije, letnik 27, šte. 3-4, Zavod SR Slovenije za statistiko, Ljubljana str. 19 - 22.
- Procesi urbanizacije v SR Sloveniji, I.faza, 1978, Urbanistični inštitut SR Slovenije, Ljubljana, str. 1 - 41, 313 - 318.
- Vl. Kokole, 1976: Prispevek k identifikaciji ruralno-urbanega kontinuuma, Geografski vestnik, let. 48, Ljubljana.
- T.Klemenčič, 1970: Urbanizacija kot družbenogospodarski pojav in problem, Ekonomska revija, šte. 3-4, Ljubljana.
- J.Berenyi, 1984: Spatial Relation ship of Urbanization and Changes of Land use Structure, Geographical Essays in Hungary, Budapest, str. 229 - 246.
- Vera Kokole, 1967: Gospodarska struktura prebivalstva Slovenije kot pokazatelj urbanskih funkcij, Geografski obzornik let. 14, šte. 2, Ljubljana, str. 37 - 41.
- Vl. Kokole, 1962: Funkcije slovenskih mest (Poskus opredelitve z ozirom na strukturo aktivnega prebivalstva), Geografski vestnik, let. 34, Ljubljana, str. 21 - 60.
- I.Vrišer, 1977: Industrializacija Slovenije, Inštitut za geografijo Univerze E.Kardelja v Ljubljani, Ljubljana (elaborat).
- I.Vrišer, 1981: Razvoj industrije na Gorenjskem. Zbornik 12. zborovanja slovenskih geografov, Kranj - Bled, str. 31 - 46.
- V.Klemenčič, 1983: Poselitev in struktura prebivalstva alpskega sveta v Sloveniji. Geographica Slovenica 14. Ljubljana.
- A.Pogačnik, 1986: Prostorski vzorci naselij enodružinskih hiš v Sloveniji in njih urbanistično usmerjanje. Raziskovalna naloga na FAGG v Ljubljani.
- A.Gosar, 1983: Počitniška bivališča. Geographica Slovenica 14. Ljubljana.
- D.Breznik, 1980: Demografija. Analize, metodi i modeli. Beograd.
- D.Stefanovič, 1973: Urbanizacija. Beograd.

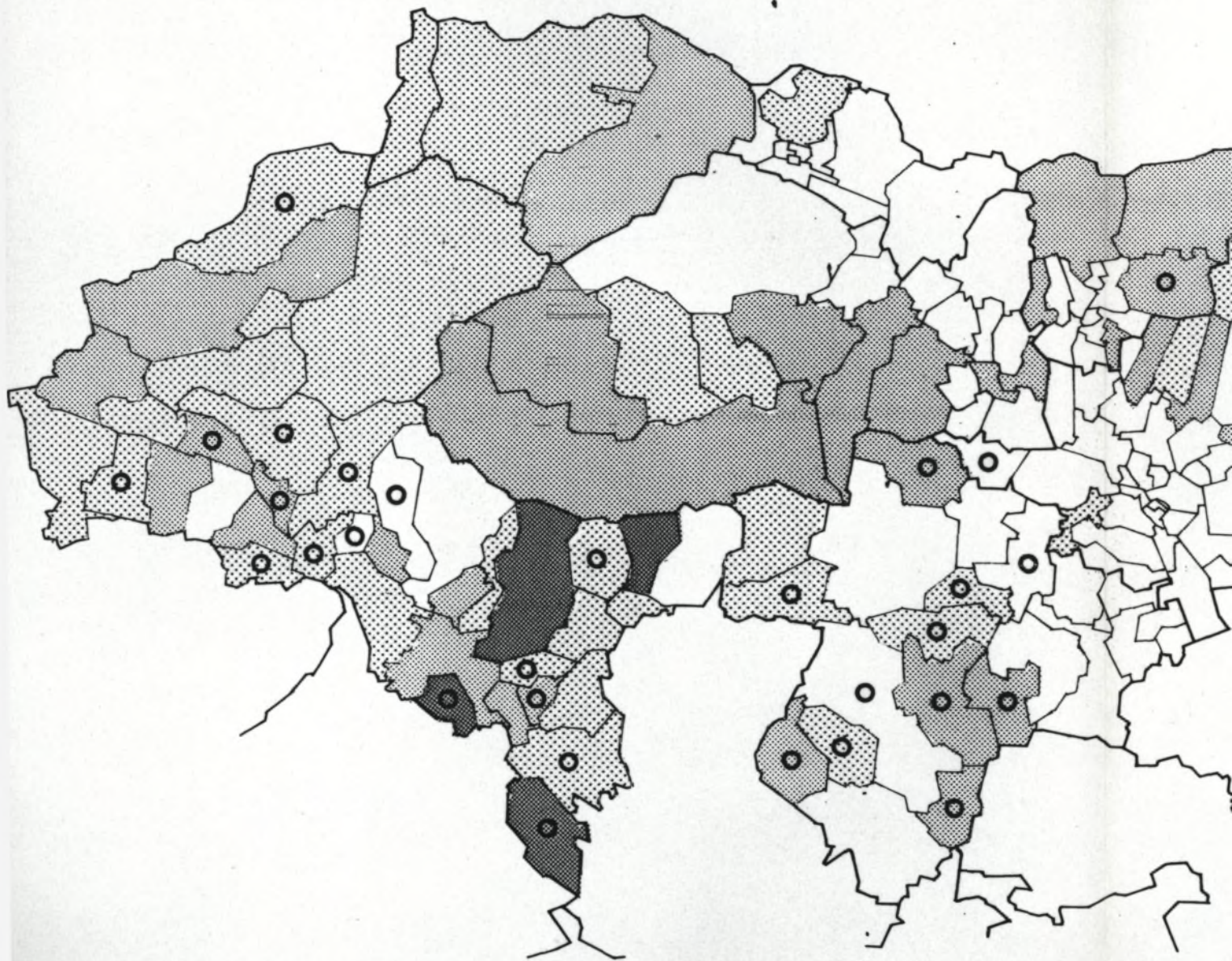
delež stanovanj po krajevnih skupnostih, zgrajenih po letu 1971

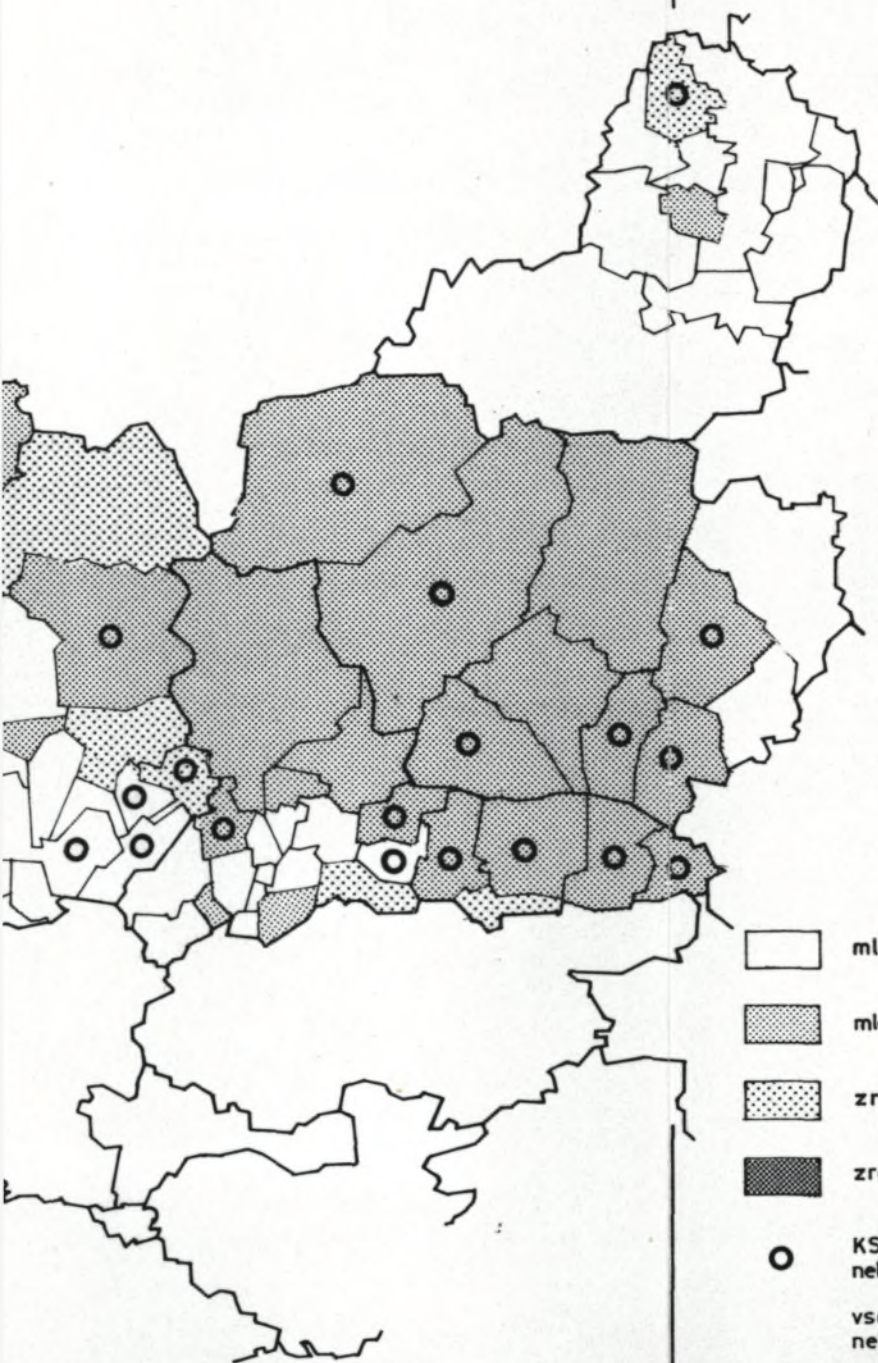
tema industrializacija in urbanizacija slovenskega alpskega sveta

nosilec ivo piry

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

starostna in socioekonomska
 sestava gospodinjstev v alpskem
 svetu po krajevnih skupnostih
 leta 1981

mlado > 45 %

mlado, zrelo > 45 %

zrelo, mlado > 45 %

zrelo, generacijsko > 50 %

○ KS z manj kot 70 % in več kot 50 %
 nekmečkih gospodinjstev

vse ostale KS z več kot 70 %
 nekmečkih gospodinjstev

tema industrializacija in urbanizacija
 slovenskega alpskega sveta

nosilec ivo piry